

UPre ženy

Zistenia, súvislosti a odporúčania
z realizácie projektu

UPre ženy: Program rozvoja a zvyšovania zamestnatelnosti žien z marginalizovaných rómskych komunít

Projekt UPre ženy: Program rozvoja a zvyšovania zamestnatelnosti žien z marginalizovaných rómskych komunít získal grant z Nórska v sume 199 956€. Projekt bol spolufinancovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Karpatská nadácia podporuje východné Slovensko už 27 rokov a počas svojej existencie podporila viac ako tisíc projektov sumou takmer 3 milióny eur. Poslaním Karpatskej nadácie je viesť ľudí a organizácie k zodpovednosti za seba, komunitu, región a budúcnosť. Od svojho založenia poskytuje finančnú podporu, vzdelávanie a poradenstvo pre aktívnych ľudí a neziskové organizácie v záujme zlepšovania života na východnom Slovensku. Karpatská nadácia tiež realizuje programy pre zvyšovanie šancí a začlenenie Rómov z marginalizovaného prostredia do spoločnosti. Podporuje a prináša inovatívne programy neformálneho vzdelávania, aby umožnila všetkým ľuďom na východnom Slovensku viesť úspešný a plnohodnotný život.

Vydavateľ:

Karpatská nadácia
Letná 27, Košice 040 01
Slovenská republika

Publikáciu vytvorili:

Natália Príhodová
Veronika Miškech Fričová

Foto:

Róbert Némethi
Dávid Hanko
Petra Juhássová

Viac informácií:

www.karpatskanadacia.sk

Viac informácií o programe UPre ženy:

www.uprezeny.sk

Obsah

Úvod	04
Príbeh ženy	06
Nábor žien do programu	08
Nábor žien	09
Vzdelávanie	12
Formát a priebeh	13
Moduly	18
Osobnostný rozvoj	19
Príprava na prácu	22
Rodová rovnosť, rodovo podmienené násillie a diskriminácia	24
Sebaobrana – osobná a situačná bezpečnosť	30
Efektívna komunikácia	32
Finančná gramotnosť	35
Zdravie ženy	36
Mentoring	38
Formát a priebeh	40
Podpora a supervízia mentoriek	42
Vytváranie podporného prostredia	44
Práca so zamestnávateľmi	48
Formát a priebeh	49
Výsledky práce so zamestnávateľmi	50
Budovanie kapacít komunitných partnerov	52
Formát a priebeh	53
Peer-to-peer skupiny	44
O čo ide?	55
Moja cesta zmeny	55
O čo ide?	57
Prepájanie rómskej a nerómskej časti miestných komunít	60
Všeobecné odporúčania	64

Úvod

Program UPre ženy (upre je rómske slovo znamenajúce „nahor“) je postavený na posilňovaní žien z marginalizovaných rómskych komunít smerom k rozširovaniu ich ambícií a rozvíjaniu vnútornej sily, odhodlania i zručností, ako základného predpokladu pre získanie stabilného zamestnania a vymanenia sa z chudoby.

Hlavnými cieľmi UPre ženy je umožniť ženám z vybraných marginalizovaných rómskych komunít (MRK):

- zaistiť si živobytie, finančnú nezávislosť a stabilitu,
- vybudovať si sebadôveru a získať informácie a zručnosti, ktoré im umožnia prijímať informované rozhodnutia a prevziať zodpovednosť za svoj život,
- stať sa aktérkami zmeny vo svojich vlastných komunitách a pôsobiť ako pozitívny vzor pre ostatné ženy.

Program sa zároveň snaží prispieť k odstráneniu rozšírených škodlivých stereotypov o rómskych ženách, najmä zo strany zamestnávateľov, a z toho vyplývajúcej prierezovej diskriminácie, ktorej rómske ženy čelia na trhu práce.

S podporou Nórskeho grantu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky prebiehala pilotná realizácia programu UPre ženy od januára 2022 do augusta 2023 v Dobšinej a vo Veľkom Krtíši, kombinujúc intervenčné oblasti programu Miestny rozvoj a inklúzia (výzva LDI03) – zamestnanosť, vzdelávanie a nediskriminácia. Karpatská nadácia zastrešovala celkovú prípravu a realizáciu v partnerstve s dvomi centrami služieb – občianskym združením Detstvo deťom v Dobšinej a Komunitným centrom menšín vo Veľkom Krtíši a s Agentúrou práce Banskobystrického samosprávneho kraja (BBSK). Centrá služieb pôsobiace priamo v lokalitách, v ktorých projekt prebiehal, zodpovedali najmä za nábor rómskych žien do programu a vytváranie podporného prostredia pre ženy, aby sa mohli zúčastňovať programových aktivít a zamestnať sa. Agentúra práce BBSK viedla časť vzdelávania a prácu so zamestnávateľmi.

Realizácii programu predchádzala výskumná štúdia s názvom **UPre Ženy: postavenie a empowerment žien vo vybraných marginalizovaných rómskych komunitách**, realizovaná v rokoch 2021 a 2022 v Dobšinej, Veľkom Krtíši a na Luníku IX v Košiciach. Jej cieľom bolo zmapovať situáciu žien v komunitách, kde sa program UPre ženy mal pilotovať, a teda

poskytnúť potrebné informácie pre nastavenie a implementáciu programu.

Štúdia dokazuje pozitívny vplyv práce na život žien žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách, ako aj na ich rodiny. Štúdia tiež ukázala, že rómske ženy zosobňujú marginalizáciu rómskych komunít v najmenej rozvinutých regiónoch Slovenska, ako aj rodovú nerovnosť. Preto je kľúčové, aby sa politiky a programy na Slovensku zamerali na holistické posilnenie rómskych žien všetkých vekových kategórií, a to na základe dát a výskumu a s ohľadom na etnické aj sociálne aspekty. Štúdia ďalej poukazuje na potrebu systematickej spolupráce so zamestnávateľmi, vrátane odstraňovania štrukturálnej diskriminácie, otvárania pracovných príležitostí rómskym ženám, ako aj senzibilizácie zamestnancov na všetkých úrovniach a tiež Nerómov žijúcich na Slovensku.

Informácie, ktoré obsahuje táto publikácia, sú výsledkom skúseností získaných pri realizácii pilotného projektu, a môžu slúžiť ako podklad pre ďalšie pokračovanie programu, ale aj ako inšpirácia pre iné iniciatívy, ktoré pracujú v oblasti posilňovania rómskych žien a podporovania ich zamestnateľnosti.

Program UPre ženy
(upre je rómske slovo znamenajúce „nahor“) je postavený na posilňovaní žien z marginalizovaných rómskych komunít smerom k rozširovaniu ich ambícií a rozvíjaniu vnútornej sily, odhodlania i zručností, ako základného predpokladu pre získanie stabilného zamestnania a vymanenia sa z chudoby.

Príbeh ženy

Účastníčkou programu UPre ženy bola aj Iveta. Iveta je mamou 4 detí, narodila sa v generačnej chudobe a s chudobou sa roky pasuje. Keď Iveta čakala piate dieťa, jej manžel sa dostal do väzenia a na starostlivosť o rodinu ostala sama. Najmladší syn sa narodil s vážnym ochorením. Operácia aj liečba sa dali vykonať len v Nemecku a Iveta so synom by tam museli stráviť pol roka. Ostatné štyri deti by ten čas strávili v detskom domove na Slovensku. Iveta sa zrazu ocitla pred extrémne náročnou životnou otázkou, ale svoje deti do zariadenia sociálnych služieb nedokázala umiestniť a operáciu odmietla. Aj napriek tejto veľkej tragédii a strate najmladšieho syna sa Iveta stále snaží žiť život pozitívne a vymaniť sa z generačnej chudoby. Aj preto sa prihlásila do programu UPre ženy a bola jednou z najaktívnejších účastníčok. Ako jedna z mála porozumela, že cieľom programu nie je len sprostredkovať prácu, ale budovať svoje schopnosti a nadobudnúť nové zručnosti, ktoré vedú k nájdeniu a udržaniu si zamestnania. Ivete sa dokonca podarilo nájsť si prácu, no udržať si ju nedokázala. Dôvodom bola bežná chorobnosť jej malých detí. Pretože, keď Ivete dieťa ochorelo a nemohlo ísť do materskej školy, musela s ním ostať doma. Pri 4 deťoch sa to stávalo častejšie, čo viedlo k rozviazaniu pracovné-

ho pomeru. Iveta pritom neustále hľadá možnosti, ako sa vzdelávať, udržať si prácu a vyjsť z chudoby. Dokonca sa, ako jedna z mála rómskych žien, prihlásila na vodičský kurz. Uvedomuje si, že bez zlepšenej mobility bude skĺbenie rodinného a pracovného života len ťažko zvládnuteľné. No v jej životnej situácii to bez pomoci z vonku bude aj tak veľmi náročné, ak nie nemožné. Program aj týmto ukazuje, s akými problémami sa ženy z marginalizovaných rómskych komunít stretávajú a čo je potrebné, aby tieto problémy dokázali prekonať.

Nábor žien do programu

1.

Nábor žien

Cieľom samotného náboru bolo osloviť a informovať o pripravovanom programe čo najväčší počet žien. Oslovené ženy boli informované o tom, čo je cieľom programu, čo vstup do programu zahŕňa a za akých podmienok je možné do programu vstúpiť. Oslovení a informovaní boli tiež rodinní príslušníci s cieľom eliminovať ich neistotu, pochybnosti a nevôľu podporiť ženy, aby sa do programu prihlásili.

Nábor žien do programu realizovali pracovné tímy centier. Prebiehal prostredníctvom osobných rozhovorov v prirodzenom prostredí žien – v komunite, rodinách a ich domácnostiach, ale aj v centrách služieb – individuálnou či skupinovú formou. V dôsledku pandémie COVID 19 prebiehala časť náborových aktivít online. Oslovené ženy mohli získavať informácie a priebežné odpovede na otázky týkajúce sa programu cez skupiny vytvorené na sociálnych sieťach.

Pre účely náboru bol vytvorený náborový leták s názvom **Chceš získať robotu a zistiť, čo všetko dokážeš?** Pracovníci centier ho distribuovali do poštových schránok, ale aj osobne potenciálnym záujemkyniam. Zároveň bol prístupný v centrách služieb, a to počas celej dĺžky trvania programu. Hlavným cieľom letáku bolo predstaviť program rómskym ženám jasnou, nápaditou a zrozumiteľnou formou. Zároveň bol pre ženy „oporou“ pri komunikácii s rodinnými príslušníkmi a vysvetľovaní, do akého procesu sa chystajú vstúpiť. Aj pre pracovníkov centier bol prínosom. So záujemkyniami prechádzali postupne jednotlivé časti programu uvedené v letáku, vysvetľovali, čo daná časť znamená a čo obsahuje, a to pracovníkom pomáhalo program vysvetliť a nadviazať s neznámymi ženami bližší kontakt.

Spočiatku boli oslovené priority ženy, ktorých rodinní príslušníci využívajú služby centier, neskôr aj nové ženy. Ženy, ktoré prejavili záujem, boli pozvané na spoločné stretnutie, kde im boli poskytnuté podrobnejšie informácie o celom programe, dĺžke trvania a pod. Výsledkom týchto stretnutí bolo podpisovanie prihlášok – vstup do programu. Ženy, ktoré sa rozhodli vstúpiť do programu, potvrdili svoj záujem vyplnením prihlášky a svojím podpisom.

Oslovených bolo viac ako 200 žien, z ktorých po prvotnom náboře do programu vstúpilo 31 žien, z toho 13 žien v Dobšinej

a 18 žien vo Veľkom Krtíši (v priebehu realizácie sa na základe realizovaných aktivít a referencií pridávali ďalšie ženy, výsledkom čoho bolo spolu 39 prihlásených žien).

Kľúčové zistenia a odporúčania

Využitie existujúcich sietí vzťahov medzi ženami

Zaujímavým aspektom náboru bol záujem žien, ktoré sa samé prišli informovať o programe po tom, čo sa o ňom dozvedeli sprostredkované – od iných žien. Prejavili záujem o vstup do programu a nakoniec ho aj absolvovali.

Na základe týchto poznatkov odporúčame požiadať oslovené ženy o ďalšie kontakty, vyzvať ich, aby oslovili svoje kamarátky a známe, rozdať im letáky (aj vo väčšom počte) a zdôrazniť, kde a kedy je možné získať viac informácií. Zároveň sa osvedčila organizácia väčších nezáväzných stretnutí, kde ženy môžu získať odpovede na svoje otázky

Distribúcia letákov

Distribúcia letákov ako súčasť náborového procesu sa osvedčila, avšak to samo osebe nespĺňa naplno cieľ náboru. Leták slúži ako pomôcka a je potrebné s ním pri náboře pracovať a vysvetľovať, čo je v ňom uvedené. Aktualizovaná verzia letáku môže obsahovať aj vyjadrenia žien, ktoré už program absolvovali.

Motivácia žien pre zapojenie sa do programu

Zdanlivo najväčšou výzvou sa spočiatku javili počty oslovených a hlavne zapojených žien. Prax nám

ale ukázala, že oveľa väčším apelom v tejto etape je správna motivácia žien, vhodne poskytnuté informácie o programe a dôsledná príprava žien na vstup do programu.

Práve v tejto fáze je nesmierne dôležité pracovať s (vnútornou) motiváciou žien, pričom motiváciu možno vnímať v dvoch rovinách.

Jednou z nich je motivácia zo strany pracovníkov centier – ako a čím motivujeme oslovené ženy, ako reálne a pravdivo vykresľujeme jednotlivé aspekty programu, výhody a nevýhody, príležitosti i možné úskalia. Druhou je motivácia na strane samotných žien. V prípade prejaveneho záujmu je nevyhnutné zisťovať skutočnú motiváciu záujemkyň a zreálňovať ich očakávania, ale zároveň je potrebné mať jasne definované očakávania oboch strán a stotožniť sa s nimi navzájom.

Pri komunikácii so ženami v tejto fáze (ale aj počas celého trvania projektu) je dôležité komunikovať s nimi pravdivo, vyvarovať sa sľubov a negarantovať veci či výsledky, ktoré sa nemusia naplniť.

Zároveň je potrebné hovoriť o nárokoch, ktoré kladie program na účastníčky a poskytnúť všetky vecné i faktické informácie (dĺžka trvania celého programu, dĺžka a intenzita vzdelávacieho procesu, trvanie jednotlivých

vzdelávacích blokov a pod.). Je dôležité dopredu ich informovať aj o doplnkových aktivitách a o nevyhnutnosti zapájania celých rodinných buniek do programu a vysvetliť im, prečo je toto zapájanie dôležité. Podpora od rodiny či priateľiek, susedov a rozdelenie starostlivosti o domácnosť a rodinu je kľúčový faktor, ktorý ženám umožňuje venovať sa ekonomicky produktívnej činnosti a práve práca s rodinami môže tomuto kľúčovému faktoru dopomôcť. Nevyhnutnou súčasťou náboru je definovanie prekážok a možných bariér (napríklad nesúhlas partnera, nevyhnutná starostlivosť o deti, nevyhovujúci čas či dĺžka trvania jednotlivých školení, vzdialenosť centra služieb od bydliska a pod.), ktorým by ženy mohli čeliť pri absolvovaní programu. Vďaka odhalieniu prekážok už v úvodnej fáze vzniká priestor na ich skoré odstránenie a na návrhy riešení vyhovujúcich pre všetky strany.

Nastavenie náborových pracovníkov

Pri hodnotení úspešnosti náboru nemožno nespomenúť dôležitosť správneho nastavenia pracovných tímov zastrešujúcich nábor v komunite. Pre úspešné zrealizovanie náboru je nevyhnutné, aby mali náboroví pracovníci dostatok informácií o celom programe, jeho obsahu, milníkoch a aby sa stotožnili s jeho cieľmi a princípmi. Hoci ide o zdanlivo nenáročnú aktivitu, realizovať ju musia odborníci v oblasti terénnej sociálnej práce, ktorí disponujú nielen informáciami, ale aj potrebnými zručnosťami pre prácu s klientmi, predovšetkým poznaním základných metód práce s jednotlivcom a rodinou, komunikačnými zručnosťami (vedenie rozhovoru, aktívne počúvanie, poskytovanie konštruktívnej spätnej väzby), mapovaním potrieb, poskytovaním základného (sociálneho) poradenstva a schopnosťou participatívne tvoriť s klientom riešenia problémov. Zároveň je potrebné, aby dostatočne rozumeli problematike rodovej nerovnosti a jej následkom na život žien.

Nábor prebiehal v dvoch rozdielnych komunitách pod vedením rozdielnych pracovných tímov s rozdielnymi skúsenosťami a prístupmi ku komunitnej práci. Výsledkom toho boli aj odlišne „nastavené“ účastníčky, a to predovšetkým v oblasti motivácie a očakávania – dôvodov, prečo sa zúčastňujú programu (lebo získam prácu a nič iné nepotrebujem vs. chcem sa naučiť aj niečo nové, zdokonalím sa vo svojich zručnostiach, spoznám nových ľudí, zažijem nové veci a vďaka tomu všetkému mám väčšiu šancu nájsť a udržať si prácu; alebo dostanem za účasť odmenu...). Skúsenosť ukázala, že ženy, ktoré chceli nielen získať prácu, ale mali chuť pracovať na sebe a napredovať, vydržali v programe dlhšie ako ostatné ženy.

Vo fáze realizovania náboru ženy najviac zaujala vidina práce. Dopytovali sa na to, čo im program prinesie, a čo z toho budú mať. V Dobšinej ich zaujímalo, ako často budú musieť navštevovať vzdelávacie aktivity a ako dlho budú trvať jednotlivé vzdelávacie bloky. Najväčšie obavy mali zo zosúladenia aktivít s rodinným životom.

Najväčšou motiváciou pre rómske ženy (pre niektoré jedinou) bola práca. Zároveň ich odrádzalo „čakanie“ na prácu, dlhý čas vzdelávacieho procesu a neistota. Pre ženy vo Veľkom Krtíši boli veľkou motiváciou potravinové balíčky, ktoré dostávali v centre služieb zabezpečované pracovníkmi centier. Pre ženy v oboch lokalitách boli istou motiváciou odmeny za každý ukončený vzdelávací modul v podobe darčkových poukážok. Správna motivácia žien pre účasť v programe je kľúčová.

Motivácia formou hmotnej pomoci sa neosvedčila. Odmeny za účasť na vzdelávaní môžu pomôcť účastníckam zotrvať v programe, nemôžu však slúžiť ako prvotná motivácia.

Správne a realistické vykreslenie podmienok účasti a zisťovanie potrieb žien v prípravnej fáze celého programu je zásadným a najdôležitejším determinantom úspešnosti programu.

Vzdelanostná úroveň

Rozdielnou bola aj vzdelanostná situácia účastníčok programu (najvyššie ukončené vzdelanie, čitateľská gramotnosť a pod.), návyk navštevovať centrum služieb a využívať ponúkané programy, ale aj vnímanie seba samej ako súčasť ženskej komunity, ktorá chce napredovať. Kým vo Veľkom Krtíši mali účastníčky ukončené alebo aspoň začaté stredoškolské vzdelávanie, v Dobšinej mnohé nemali ukončené ani základné vzdelanie. Aj napriek tomu, že všetky účastníčky rozumeli a rozprávali v slovenskom jazyku, v Dobšinej, kde je primárnym jazykom rómčina, bola úroveň porozumenia o čosi horšia, ako vo Veľkom Krtíši, kde rómskym jazykom takmer vôbec nerozprávajú.

V tomto smere možno konštatovať, že pre úspešné absolvovanie vzdelávacieho programu je nevyhnutné ovládanie aspoň mierne pokročilého stupňa slovenského jazyka (aj v písomnej forme). V rámci náboru sa odporúča tieto zručnosti otestovať a v prípade potreby zaradiť do úvodu vzdelávacieho programu modul pre rozvoj znalosti slovenského jazyka.

V prípade dostatočného záujmu o účasť v programe je žiaduce uprednostniť ženy s ukončeným alebo začatým stredoškolským vzdelaním, až následne prijať do programu ženy so základným vzdelaním. Uvedené predpoklady sú dôležitým aspektom pri hľadaní a ziskávaní väčšiny typov práce.

Vzdelávanie

2.

Formát a priebeh

Vzdelávaco-rozvojový program plynule nadväzoval na zrealizovaný nábor. Po ňom program začalo 13 žien v Dobšinej a 18 žien vo Veľkom Krtíši. Spusteniu vzdelávacieho programu predchádzal precízny výber lektorov/expertov a expertných organizácií, ktoré majú skúsenosti s lektorovaním a zároveň poznajú kontext práce s rómskou komunitou. Nevyhnutným predpokladom bola expertíza v témach zahrnutých vo vzdelávacom programe.

Učebný obsah vzdelávacieho programu je založený na prístupe programu Women with Wheels realizovaného v Indii, ktorého cieľom je posilniť postavenie žien s nedostatkom zdrojov, aby sa mohli zamestnať ako profesionálne šoférky a túto prácu si dokázali udržať.

Na základe osvedčených skúseností zo zahraničia a Slovenska, konzultácií s projektovými partnermi a zistení štúdie s rovnomeným názvom, zahŕňal program UPre ženy nasledujúce témy: pripravenosť na prácu, efektívna komunikácia, finančná gramotnosť, rodová rovnosť a rodovo podmienené násilie, diskriminácia, psychologická a situačná bezpečnosť a sebaobrana, zdravie ženy vrátane psychohygieny a osobnostný rozvoj. Tie sa odrazili v 7 moduloch, z ktorých pozostával celý vzdelávací proces.

Časť programu, zameraná na pracovnú pripravenosť a finančnú gramotnosť, vychádzala z poznatkov z už zrealizovaných projektov občianskeho združenia Človek v ohrození a Agentúry práce BBSK, a to HomeLab – Integrované služby bývania a práce v modeli sociálneho nájomného podniku, Integračný program zamestnanosti Rómov, Metodika práce s rómskymi ženami, Podpora mladých a sociálne vylúčených Rómov na trhu práce. Na ich základe bola v spolupráci s Agentúrou práce BBSK vytvorená aj celková stratégia a metodika programu.

Komplexný vzdelávací a rozvojový program v trvaní 95 hodín bol zostavený tak, aby ženám umožnil:

- budovať sebadôveru a vieru vo vlastné schopnosti,
- znútorňovať si svoje právo na plnohodnotný a bezpečný život a získať vedomosti o tom, ako svoje práva uplatňovať,
- získať vedomosti, zručnosti a návyky potrebné na získanie zamestnania a zabezpe-

- čenie finančnej stability,
- definovať svoje vlastné ambície a získať návyky a nástroje, ako sa o seba starať.

Školenia boli nastavené a poskytované v participatívnom, zážitkovom a individuálnom formáte, čiže boli „šité na mieru“ samotným účastníčkam a prebiehali priamo v komunitách. Vzdelávanie prebiehalo v centrách služieb u partnerov projektu, teda pre ženy v bezpečnom a známom prostredí. V prípade nepostačujúcej kapacity vybraných priestorov boli školenia presunuté do väčších, vyhovujúcejších priestorov (napr. do miestneho komunitného centra), avšak až po nadobudnutí dôvery a istoty.

Na základe konzultácií s potencionálnymi účastníčkami prebiehalo vzdelávanie štandardne raz týždenne (výnimočne viackrát do týždňa). Pôvodne plánovaný časový rozsah jedného školenia trval 3 až 4 hodiny, v niektorých prípadoch sa skrátil (z dôvodu skoršieho odchodu žien zo školenia kvôli rodinným povinnostiam). Niektoré vzdelávacie bloky zahŕňali úlohu (samoštúdium), ktorú mali účastníčky vypracovať vo svojom voľnom čase, najneskôr do ďalšieho vzdelávania. Celý vzdelávací proces bol naplánovaný na 7 mesiacov, reálne však trval dlhšie, a to z viacerých dôvodov. Azda najvýraznejším bolo zdĺhavé plánovanie jednotlivých vzdelávacích blokov, keďže išlo o prvotné nastavovanie obsahu a spolupráce s lektormi. Opakované prispôbovanie sa potrebám partnerov, lektorov a žien, a teda menenie termínov, malo skôr negatívny ako pozitívny vplyv na celkovú realizáciu. V neposlednom rade sa na celej situácii podpísala pandémia Covid 19 a s ňou súvisiace karantény.

Na začiatku vzdelávania absolvovali ženy prvý vzdelávací blok s názvom Úvod do programu, ktorého cieľom bolo opätovné a ucelené predstavenie programu UPre ženy, zistenie očakávaní žien, stanovenie si pravidiel spolupráce, zarámčovanie aktivít projektu (ako často budú prebiehať školenia, ako dlho budú trvať jednotlivé vzdelávacie bloky, aké doplnkové aktivity zahŕňa program a pod.). Úvodný blok zároveň poskytol priestor na vzájomné zoznámenie sa.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Uchopenie celého vzdelávacieho procesu

Aj napriek tomu, že komunikácia, vzdelávanie, témy či dĺžka trvania jednotlivých blokov boli nastavené na základe úspešných skúseností zo zahraničia so zohľadnením špecifik prostredia znevýhodnených komunit, s ktorými pracujeme, prax ukázala, že to v programe UPre ženy nefungovalo stále pozitívne. Hoci sa všetky informácie ženám odprezentovali už na úvodnom stretnutí, počas trvania programu sa začali vynárať informácie, že ženy nemajú jasnú predstavu o dĺžke celého procesu, časovom rozsahu jednotlivých vzdelávacích blokov a ich očakávania neboli vždy kompatibilné s očakávaniami realizátora či lektorov. Potreby žien pre lepšie uchopenie celého procesu čiastočne pokryla vizualizácia programu vzdelávania v podobe plagátu a priebežné poukazovanie na to, v ktorej fáze procesu sa nachádzajú a čo ich ešte čaká, ako na seba jednotlivé moduly nadväzujú a prečo sú dôležité v kontexte nájdenia si trvalého zamestnania. Túto potrebu mali napĺňať aj skupinové stretnutia v rámci reflexívneho a evaluačného procesu Moja cesta zmeny, ktoré sa ale nerealizovali podľa očakávaní z dôvodu dlhšieho procesu vytvárania metodiky a revidovania v procese realizácie. Možnosť pravidelnej reflexie a komplexného pohľadu na napredovanie v programe napomáha účastníckam lepšie porozumieť celému procesu a teda pozitívne ovplyvniť zotrvanie v programe.

Metodiky vzdelávania

Osvedčila sa realizácia školení v neformálnom formáte, čo eliminovalo bariéry a stres na strane účastníčok. Pozitívne reakcie mali aktivizačné metódy, rolové hry, skupinová práca i lektorské techniky zamerané na facilitáciu. Pozitívnym aspektom programu bolo plnenie zadaných úloh mimo vzdelávania (samoštúdium). Väčšina žien úlohy zodpovedne a správne plnila.

Pre niektoré ženy bolo trvanie programu príliš dlhé a prijali by, keby sa zintenzívnili a zatriaktívnili, napríklad zážitkovými a pohybovými aktivitami. Taktiež by pomohlo oživenie programu častejšími a skoršími (nie až

v závere vzdelávacieho procesu) návštevami zamestnávateľov alebo inými aktivitami v teréne (aj mimo lokality).

Všeobecným odporúčaním pre všetky zrealizované aktivity je doplnenie aktivít o reflexiu a zhodnotenie aktivity (ako sa nám aktivita páčila, ako sme sa pri tom cítili, aké bolo počuť, čo si o nás myslia a čo o nás hovoria iní a pod.).

Faktory ovplyvňujúce účasť na školeniach a zotrvanie v programe

V priebehu celého vzdelávacieho procesu bolo u niektorých účastníčok cítiť slabú motiváciu pre vzdelávanie, keďže ich očakávanie bolo primárne zamerané len na samotný nástup do zamestnania. Následkom toho bola častá neúčasť na vzdelávacích blokoch, skoré odchádzanie zo školenia (pred koncom školenia) aj predčasné ukončenie programu. Jedenásť žien ukončilo vzdelávací program predčasne z dôvodu, že sa zamestnali. Tri ženy sa však po strate zamestnania do programu opäť vrátili.

Skoré odchádzanie zo školenia a časté absencie však mohli mať dôvod aj v nesprávne nastavenom čase pre vzdelávanie. Ten sa v priebehu procesu menil a prispôboval potrebám žien. V Dobšinej ženy jasne definovali, že vhodný čas na začiatok školenia je v skorších ranných hodinách, po tom, ako odprevadia deti do škôl, a ocenili, keď sa stretnutia končili približne v rovnakom čase, ako sa končí školské vyučovanie. Zároveň sa vyhlili časovým stratám medzi ranným sprevádzaním detí do škôl a vzdelávaním. Vzdialenosť ich bydliska od miesta školenia im zároveň neumožňovala vrátiť sa v tomto medzičase domov. Vo Veľkom Krtíši prichádzali ženy na školenie neskôr a školenia trvali kratšie. Taktiež vyzdvihovali deti zo školy, tá sa ale nachádzala v tesnej blízkosti centra, kde školenia prebiehali.

Zároveň možno konštatovať, že 4-hodinové intenzívne vzdelávanie bolo pre ženy príliš dlhé, či už z dôvodu náročnosti na sústredenie a výkon, alebo z dôvodu, že nemôžu „obetovať“ taký dlhý čas vzdelávaniu, keď ich čakajú domáce práce, starostlivosť o rodinu a podobne. Zároveň sa neosvedčilo časté menenie časov ani dní určených pre vzdelávanie. Ženám vyhovovala pravidelnosť a istý návyk. Jeho narušenie viedlo k nízkej účasti na aktivitách.

Ďalším dôvodom, prečo niektoré ženy chýbali na vzdelávacích aktivitách, bola ich evidencia na úrade práce. V čase, keď mali byť na vzdelávaní, odrábali si úradom

stanovené hodiny. A hoci pracovníčky úradu súhlasili s tým, aby sa dané ženy zúčastnili vzdelávania v čase aktívnych prác, samotné ženy cítili neistotu a neochotu meniť už zabehnuté aktivity, na ktoré boli zvyknuté. Pre zabezpečenie účasti žien na vzdelávaní bola nevyhnutná intervencia/asistencia pracovníkov centier, ktorí museli ženám aktivity neustále pripomínať a zvolávať ich na ne.

Najčastejším dôvodom neúčasti na vzdelávaní bola nevyhnutná starostlivosť o rodinu a domácnosť počas prebiehajúceho vzdelávania. Toto riziko bolo čiastočne eliminované zabezpečením starostlivosti o deti počas vzdelávacieho bloku zo strany pracovníkov centra.

Túto starostlivosť o deti účastníčok programu je však potrebné rozšíriť aj o službu vyzdvihovania detí zo školského prostredia. Keďže rómske ženy často čelia neochote prijímať ich deti do popoludňajších školských klubov, museli ich zo školských zariadení vyzdvihovať už okolo obeda, a teda v čase aktivít programu, čo viedlo k neúčasti na vzdelávaní alebo predčasným odchodom. V rodinách žien často prevláda patriarchálne nastavenie a o deti a ich potreby sa stará najmä matka.

Aj napriek našej snahe o prerozdelenie týchto povinností s inými členmi rodiny, sa nám to vo väčšine prípadov doteraz nepodarilo.

Toto patriarchálne nastavenie rodiny, komunity a v neposlednom rade aj celej spoločnosti bráni nie len ženám, ale aj mužom prijať to, že svoje zabehnuté roly môžu meniť. To poukazuje na potrebu intenzívnejšej práce s celou rodinou, špecificky s rómskymi mužmi.

V súvislosti s priestormi prax ukázala, že v centre služieb, ktoré v minulosti realizovalo aktivity naviazané priamo na priestory centra, bola účasť na vzdelávaní vyššia. Táto skutočnosť mohla byť ovplyvnená zároveň lokáciou centra, ktoré sa nachádza priamo v komunite, a nízkoprahovosťou, ktorá je v tomto prípade podmienená nielen umiestnením, ale aj charakterom budovy (rodinný dom vždy prístupný klientom) verzus pomerne „vysoké prahy“ priestorov situovaných v budove mestského úradu, ktoré pripomínajú skôr kancelárske a administratívne priestory ako centrum pre rodiny/klientov.

Moduly

- **Osobnostný rozvoj**
- **Príprava na prácu**
- **Rodová rovnosť, rodovo podmienené násilie a diskriminácia**
- **Sebaobrana – osobná a situačná bezpečnosť**
- **Efektívna komunikácia**
- **Finančná gramotnosť**
- **Zdravie ženy**

Osobnostný rozvoj

Jedno z prvých školení v rámci vzdelávania bola časť z modulu Osobnostný rozvoj so zámerom uvedomenia si vlastného smerovania, nastavovania cieľov, očakávaní a životného smerovania. Účastníčky si podľa individuálnych potrieb zadefinovali plány do budúcnosti, ako napríklad dokončenie štúdia, absolvovanie kurzov, rekvalifikácie, prihlásenie sa na autoškolu...

Úvodné stretnutia boli zamerané na sebaopoznanie, uvedomovanie si svojich silných a slabých stránok a vysnívaný pohľad na seba o niekoľko rokov. Zároveň sa účastníčky snažili identifikovať sieť existujúcich kontaktov a uvažovať nad tým, kde môžu hľadať pomoc a rady v ťažkých životných situáciách (napríklad aj pri hľadaní zamestnania alebo po nástupe do práce).

Druhú časť tohto modulu absolvovali účastníčky v závere celého vzdelávacieho procesu, keď už prešli procesom vzdelávania, cítili sa silnejšie, posilnili svoje sebavedomie a rozšírili svoje obzory. Dokázali verbalizovať svoje predstavy o budúcnosti, definovali svoje plány a ciele, identifikovali kroky potrebné k ich naplneniu a identifikovali osoby či inštitúcie, ktoré im v tom môžu byť nápomocné.

Všetky ženy si priali zvýšenie príjmu do rodiny a takmer všetky to priamo prepájali s nájdením si práce a zabezpečením stabilného príjmu domácnosti. Kým pre účastníčky v Dobšinej znamenal vyšší príjem istotu v zabezpečovaní základných potrieb, prípadne vymanenia sa z osady, vo Veľkom Krtíši predstavoval nezávislosť. V oboch prípadoch bol vyšší príjem priamo prepojený so zlepšením bývania.

Modul viedla Zuzana Sojková z Agentúry práce BBSK a bol vytvorený na základe predošlých projektov, ktoré agentúra realizovala aj v spolupráci s organizáciou Človek v ohrození.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Tento modul bol – hlavne v začiatkoch – ovplyvnený neschopnosťou žien zamyslieť sa nad svojimi silnými stránkami a pozitívnymi vlastnosťami. Účastníčky nedokázali definovať svoje ciele, nevedeli hovoriť o svojich plánoch a nemali jasnú predstavu (ani v rovine túžby, idealistickej predstavy), kde sa vidia v budúcnosti, zvlášť v prepojení na svet práce.

Ich predstavy, ciele, túžby a plány boli zúžené na zabezpečenie rodiny a domácnosti. Podobne to bolo v prípade uve-

domenia si silných stránok, keď na otázku: „V čom som dobrá?“ ženy odpovedali, že v starostlivosti o deti, alebo iba: „Mám deti.“ Uvedené vyjadrenia môžu odzrkadľovať nízke sebavedomie žien, ale aj limitované možnosti a príležitosti žien a obmedzené očakávania od života. Zároveň to ale môže znamenať, že sa ženy doposiaľ nestretli s podobným typom aktivít, nedostávajú tento typ otázok a v bežnom živote nad nimi ani neuvažujú.

Avšak v závere vzdelávacieho a rozvojového programu bolo cítiť zvýšené sebavedomie žien. Absolventky vzdelávania silnejšie vnímali svoj potenciál, mali pocit užitočnosti a uvedomovali si svoje kapacity nielen v osobnom živote, ale aj vo vzťahu k zamestnaniu. Začali si pripúšťať možnosť novej životnej roly.

To opäť poukazuje na to, že ak chceme zvýšiť zamestnateľnosť žien zo znevýhodneného prostredia, potrebujeme k tejto problematike pristúpiť komplexne a do procesu vzdelávania zaradiť rôznorodé moduly. To dokazuje, čo všetko je nevyhnutné vykonať, aby sa marginalizované ženy začali vnímať ako reálne kandidátky pre trh práce a pre „odmoknutie“ ich aktivity smerom k zlepšovaniu svojich životov a vnímania svojej hodnoty.

Príprava na prácu

V tejto časti sa ženy učili písať životopisy, nacvičovali si telefonickú komunikáciu so zamestnávateľom, venovali sa vyhľadávaniu pracovných ponúk, príprave na pracovný pohovor.

Prostredníctvom rolových aktivít simulovali pohovor so zamestnávateľom a pod. V nadväznosti na prvý vzdelávací modul Osobnostný rozvoj, kde sa zamýšľali nad svojimi silnými stránkami, sa snažili odprezentovať sa v čo najlepšom svetle, vyzdvihnúť, v čom sú dobré, v čom majú bohaté skúsenosti a ako môžu zaujať.

Pre zúčastnené ženy bolo zaujímavé uvedomiť si, v čom všetkom sú dobré, čo všetko vedia robiť, aké majú bohaté skúsenosti v niektorých oblastiach života a čo viac, uvedomiť si, ako sa to dá pretaviť do životopisu a sebaaprezentácie na pracovnom pohovore. Potrebovali sa stotožniť s tým, že aj aktivity bežného života v sebe zahŕňajú kompetencie a zručnosti pre pracovný život.

Zároveň si každá žena zdefinovala, kde by sa chcela zamestnať po absolvovaní programu. V rámci samostatnej prípravy na vzdelávanie si zisťovali informácie o danom pracovnom mieste, potrebné kvalifikačné predpoklady, skúsenosti či potrebnú prax a zamýšľala sa nad relevantnými osobami, ktoré jej môžu byť nápomocné v konkrétnej oblasti.

Na prvých stretnutiach si účastníčky vzdelávania nakreslili „strom života“ a potom si na ňom priebežne zaznamenávali a vizualizovali, ako napredujú k vytýčeným životným cieľom a ako sa mení ich pohľad na ich vlastný život. Zaznačili si tam svoje životné plány, aké si dávajú predsavzatia, čo by chceli vo svojom živote zmeniť. Vo väčšine prípadov sa plány týkali zvýšenia rodinného rozpočtu.

Príprava na prácu zahŕňala aj otázky týkajúce sa pracovného prostredia, hierarchie na pracovisku či pracovno-právne vzťahy. Modul zastrešovali Zuzana Sojková a Stanislava Jonášová z Agentúry práce BBSK.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Vzdelávací modul Príprava na prácu bol ženám najbližší, keďže najjasnejšie spĺňal ich očakávania, s ktorými vstupovali do programu. Hoci bol celý program prezentovaný ako „vzdelávaco-rozvojový“, chápanie žien sa zúžilo na cieľ „nájsť si prácu“ a absolvovať s tým spojené nevyhnutné aktivity

ako skoncipovanie životopisu, prípravu na pohovor a pod., kým v ostatných moduloch museli absolvovať aktivity, v ktorých si ženy prepojenie na prácu neuvedomovali.

Aj napriek tomu je možné tento modul ešte vylepšiť a zatraktívniť. Jednou z možností je nahradiť časť teoretických blokov návštevou u zamestnávateľa a vytvoriť tak priestor, aby sa ženy so zamestnávateľom porozprávali a motivovali sa k ďalšiemu rozvoju. Ženám takáto aktivita prinesie nielen oboznámenie sa s reálnym pracovným prostredím, ale podporí predovšetkým ich komunikačné zručnosti a eliminuje strach z komunikácie s neznámymi ľuďmi či strach z nového prostredia.

Zaujímavou alternatívou môže byť spolupráca s pracovnou agentúrou a sprostredkovanie stretnutia s personalistami priamo v centrách služieb.

Rodová rovnosť, rodovo podmienené násilie a diskriminácia

Rodová rovnosť a rodovo podmienené násilie

Zdanlivo kontroverznou témou v rómskych komunitách sa zdala byť téma rodovo podmieneného násilia, špecificky násilia páchaného na ženách. Táto téma však bola u väčšiny účastníčok prijatá s plnou vážnosťou, so záujmom o problematiku a s ochotou otvorene rozprávať o svojich názoroch i skúsenostiach.

Lektorsky boli zastrešené témy ako:

- postavenie ženy a matky v spoločnosti,
- mýty a fakty o násilí páchanom na ženách,
- cyklus násilia,
- formy násilia,
- rodová rovnosť, práva žien; domáce násilie ako porušovanie základných ľudských práv,
- varovné signály násilného vzťahu,
- možnosti riešenia násilia, kde hľadať pomoc, psychologická a sociálna intervencia,
- netradičné povolania pre ženy: rodové roly a stereotypy – ako ovplyvňujú životy a prácu žien.

Školenia odborne zastrešovali lektorky z MyMamy – Dáša Kožuchová (psychologička), Petra Guntášová (sociálna poradkyňa), Apolónia Sejková (sociálna poradkyňa) a Elena Krišková (právnička) a školenia o rodových rolách a stereotypoch zastrešila Veronika Miškech Fričová z Karpatskej nadácie.

Diskriminácia

Téma diskriminácie bola pre účastníčky vzdelávania pomerne blízka, nakoľko mnohé verbalizovali, že sa s diskrimináciou už stretli. V zrealizovanom programe bola zahrnutá pod modul Rodová rovnosť a rodovo podmienené násilie.

Na školení sa ženy dozvedeli, čo je a čo nie je diskriminácia, ako sa postaviť za svoje práva, a aké sú možnosti ochrany pred diskrimináciou. Lektorky venovali dôraz diskriminácii v prístupe k zamestnaniu, predovšetkým pri prijímaní do zamestnania (diskriminačne napísaným inzerátom, neprimeraným pracovným nárokom na dané pracovné miesto s cieľom eliminovať uchádzačov/ky z radov Rómov, pracovným pohovorom a pod.) Zároveň im poskytli informácie, ako sa v danej situácii zachovať, ako sa na situáciu

pripraviť a na koho sa môžu obrátiť, ak už k diskriminácii dôjde. Školenie zastrešovali lektorky z Poradne pre občianske a ľudské práva v Košiciach: Vanda Durbáková (advokátka), Veronika Duždová, Nasťa Čonková a Agáta Duchoňová (terénne pracovníčky).

Kľúčové zistenia a odporúčania

Rodová rovnosť a rodovo podmienené násilie

Účastníčky vzdelávania dokázali pomenovať frustráciu plynúcu z ekonomickej závislosti od partnera a bezmocnosť situáciu zmeniť.

Na základe spätnej väzby od účastníčok možno konštatovať, že najväčším prínosom týchto školení bola možnosť otvorene rozprávať o uvedených citlivých témach v bezpečnom prostredí, zlepšená orientácia v problematike rodovej rovnosti, možnosti pomoci a ujasnenie si krokov, ako postupovať v prípade stretnutia sa s násilím. Vysoko pozitívne možno hodnotiť schopnosť účastníčok otvorene komunikovať potrebu väčšej podpory v danej oblasti.

Reakcie žien na tému rodovo podmieneného násillia a rodovej rovnosti poukazujú na potrebu vzdelávania aj v tejto oblasti. Ženy potrebujú mať vytvorený priestor na otvorenie takejto citlivej témy. Pochopenie podstaty rodovej rovnosti, uvedomenie si možností a schopnosti čeliť násilliu či ekonomickej závislosti od partnera a stotožnenie sa aj s novými rolami, ktoré sú v patriarchálnom vnímaní stereotypne prisudzované iba mužom, prispieva k celkovému zmocňovaniu žien a tým aj k zvyšovaniu ich zamestnatelnosti.

Počas celej realizácie vzdelávacieho programu prichádzali ženy na vzdelávanie so svojimi deťmi, pre ktoré bol zabezpečený program mimo školenia. Aj napriek tomu sa deti občas zdržiavali v školiacej miestnosti. No v prípade témy násillia je prítomnosť detí v miestnosti, kde prebieha vzdelávanie, absolútne nevhodná a školenie by malo byť realizované výhradne za prítomnosti účastníčok programu. Eliminuje sa tým negatívny dopad na deti a uzavretosť žien, ktorá by bránila čo najefektívnejšiemu výsledku školenia. Rovnako je dôležité, aby školitelia/lky boli schopné vhodne reagovať a poskytnúť podporu v prípade, ak účastníčka zažíva násillie a citlivo reaguje na obsah školenia.

**„Rómov nikde nechcú
do práce. Nájdete inzerát,
prídete na pohovor, povedia vám,
že sa vám ozvú,
ale už sa nikdy neozvú.”**

Učastníčka programu v Dobšinej

**„Tu u nás je to bežná
vec. Opýtajú sa, kde bývate,
a keď odpoviete, hneď nemajú
voľné miesto.”**

Učastníčka programu vo Veľkom Krtíši

Diskriminácia

Pochopenie témy a oboznámenie sa s možnosťami riešenia eliminovalo bezmocnosť a beznádej v tejto oblasti, častokrát prameniaca v stotožnení sa s názorom, že diskriminačné praktiky sú bežnou praxou a spoločnosťou tolerované. Mnohé zdieľali nasledovné skúsenosti:

„ Tu u nás je to bežná vec. Opýtajú sa, kde bývate, a keď odpoviete, hneď nemajú voľné miesto.”

„ Rómov nikde nechcú do práce. Nájdete inzerát, prídete na pohovor, povedia vám, že sa vám ozvú, ale už sa nikdy neozvú.

Uistenie žien, že diskriminácia nie je v poriadku, a že zraniteľné skupiny chráni Antidiskriminačný zákon, bolo pre mnohé kľúčové. Pomohlo im to vzdať sa postoja, že nemá význam hľadať si prácu, a naopak, motivovalo ich to k aktivite a eliminovalo stres z odmietnutia.

Pre lepšie uchopenie diskriminácie a schopnosť rozlíšiť diskriminačne ladené inzeráty je vhodné zaradiť do vzdelávania príklady inzerátov, z ktorých cítiť skutočnú diskrimináciu. Ak takéto inzeráty nie sú k dispozícii, odporúčame takýto typ inzerátu vytvoriť.

Zaujímavým a obohacujúcim aspektom môže byť reálne stretnutie so ženou, ktorá sa rozhodla brániť pred diskrimináciou (takáto žena môže byť hostkou na vzdelávaní).

Sebaobrana – osobná a situačná bezpečnosť

Zaradenie konceptu sebaobrany do vzdelávania je inšpirované programom Women with Wheels a reakciami jeho absolventiek, ktoré opisovali, ako pozitívne ich kurz osobnej a situačnej bezpečnosti posilnil.

Vzhľadom k mnohým otáznikom a nejednoznačným názorom na zaradenie tejto časti do vzdelávacieho procesu (ako bude téma prijatá ženami, ako budú ochotné zapájať sa, ako to bude vnímané ich partnermi, a pod.), bola táto časť zaradená do vzdelávania až v druhej polovici procesu, a teda v čase, keď bola medzi ženami a pracovníkmi a ženami navzájom vytvorená dôvera.

Školenie sa realizovalo v dvojdnovom bloku v Dobšinej a zúčastnili sa ho naraz obe skupiny – ženy z Dobšinej i z Veľkého Krtíša. Rozdelené bolo na teoretickú a praktickú – pohybovú časť.

Obsiahnuté boli témy:

- prevencia a manažment konfliktov a hrozieb násillia:
 - pred-konfliktná fáza (motivácie, spúšťače násillia),
 - prevencia násillia a psychologická sebaobrana (stratégie prevencie a eliminácie násillia).
- stresová reakcia a jej regulácia:
 - samoregulácia stresovej reakcie, znalosti o strese, regulácia vysokej miery negatívnej stresovej reakcie.
- praktická sebaobrana:
 - nácvik techník sebaobrany – obranné a pohybové inštinkty v sebaobrane, neverbálna komunikácia (reč tela).

Školenie zabezpečovali lektori sebaobrany, osobnej a situačnej bezpečnosti Michal Horňáček a Gabriela Horková z Prodefense Academy.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Primárnym cieľom školenia bolo naučiť ženy, ako sa vyhnúť konfliktu, a ako reagovať v prípade fyzického útoku, no zamerali sme sa aj na to, ako pracovať so stresom, ktorý môže negatívne ovplyvniť ich reakciu v krízových a nečakaných situáciách. Tieto poznatky ženy dokážu využiť nielen v prípade hroziaceho konfliktu či útoku, ale aj v bežných situáciách, napríklad pri komunikácii s rôznymi inštitúciami či pri prijímaní do zamestnania. Kurz sebaobrany, a to nielen fyzickej, ale predovšetkým psychologickej, pomáha ženám nájsť vnútornú silu, ktorá je nevyhnutná pre napredovanie a preko-

návanie strachu a s ním spojeného stresu z neznámeho. Tento stres ženy vo veľkej miere ovplyvňuje pri hľadaní, získavaní i udržaní si práce či v boji proti diskriminácii.

Pre účastníčky programu bol tento modul nielen poučný, ale aj zábavný, keďže ako jeden z mála zahŕňal pohybovú aktivitu. Účastníčky pozitívne hodnotili samotné techniky a hmaty, ktoré si osvojili. Zároveň si začali uvedomovať, čo všetko dokážu, že život môžu mať vo svojich rukách, že môžu o sebe samej rozhodovať a menej sa podceňovať.

Modul sebaobrany si od účastníčok vyslúžil veľmi pozitívnu spätnú väzbu. Na základe ich reakcií by stálo za zváženie zaradiť tento modul už do úvodných častí vzdelávacieho procesu, pretože by ich mohol posilniť pred aktivitami, ktoré ich v programe čakajú. Ďalšou možnosťou je rozdeliť modul do dvoch častí. Prvú časť by bolo možné zaradiť na úvod vzdelávacieho procesu a druhú pred koncom, keď je medzi ženami vytvorená dôvera a správajú sa viac uvoľnene. Týmto si ženy potvrdia naučené techniky zvládania stresu a hroziaceho násillia a uistia sa vo svojej sile a schopnostiach.

Efektívna komunikácia

Modul Efektívna komunikácia bol plne interaktívny a popretkávaný rolovými hrami. Ženy sa učili komunikovať správne, zdvorilo, sebavedomo a zároveň asertívne. Vyskúšali si fiktívny pracovný pohovor, pričom sa sústredili na pozitívnu sebaaprezentáciu. Absolvovali telefonické rozhovory s dôrazom na predstavenie sa a vysvetlenie dôvodu telefonátu. Cvičili si aj nepríjemné komunikačné situácie, konflikty či krik. Zaujímavým a špecifickým blokom v tejto časti bol rómsky jazyk. Modul bol zameraný na posilnenie rómskej identity a zároveň poukazoval na jazykové, ale aj kultúrne špecifiká rómskej a nerómskej komunity. Táto časť bola do programu zaradená len v lokalite, kde sa rómsky jazyk aktívne využíva.

Lektorsky boli zastrešené nasledovné témy:

- Budovanie vzťahov – dôležitosť budovania vzťahov, rozvoj neverbálnej komunikácie (rolové hry).
- Sebaaprezentácia – osobná komunikácia vo formálnom styku, bontón, tzv. „elevator pitch“ o sebe, posilnenie sebavedomia pri hľadaní práce.
- Riešenie problémov – otvorenosť, ako komunikovať problémy.
- Rozvoj spolupráce, sieťovanie – od prvého dojmu k dlhodobému partnerstvu.
- Tento modul viedli Stanislava Jonášová a Zuzana Sojková z Agentúry práce BBSK.

Kľúčové zistenia a odporúčania

V rámci rolových aktivít môžeme za slabšiu stránku považovať prácu žien s vlastnými emóciami a verbalizovanie svojich emócií. Dôvodom boli ich emócie, a to ostych a „vnútorné bloky“. V prípade vyhrotených situácií a rolových hier s prvkami konfliktu sa účastníčky ťažšie ovládali, nechali sa strhnúť skupinovú dynamikou a nedokázali si zachovať odstup a uvoľnenie emócií ani pri dodatočnej reflexii aktivity.

Skúsenosti z realizácie ukazujú, že modul Efektívna komunikácia je vhodné zamerať viac na odbúravanie strachu z komunikácie, na spontánnosť vo vyjadrovaní a budovanie sebadôvery ako na formálnu stránku vyjadrovania.

Tento modul navrhujeme obohatiť o zážitkové a sebapoznávacie aktivity s dôrazom na budovanie dôvery v seba aj iných. S tým úzko súvisí oslovenie lektorov/odborníkov v oblasti psychosociálnych výcvikov a zážitkového učenia.

Zároveň je potrebné dbať na reflexiu, rozprávať o tom, ako sme aktivitu vnímali, pretože aj to umožňuje uvedomovať si svoje pocity a podporuje verbálny prejav.

Tento modul je vhodné zaradiť do prvej časti vzdelávacieho bloku, a to v ucelenej podobe. V zrealizovanom programe v lokalitách v Dobšinej a vo Veľkom Krtíši sa témy komunikácie prelínali s inými vzdelávacími blokmi, čo sa ale neosvedčilo, pretože to nepodporilo komunikáciu (verbálnu ani neverbálnu) tak, ako to bolo plánované

Finančná gramotnosť

Počas jednotlivých vzdelávacích blokov účastníčky postupne absolvovali aktivity na rôzne témy zamerané na finančnú gramotnosť. Pri téme rodinný rozpočet sa snažili zosumarizovať všetky príjmy a výdavky rodiny a zamysľali sa ako je možné ich optimalizovať. Dozvedeli sa, prečo vznikajú problémy. Učili sa viesť si finančný denník a rozumieť mu.

Účastníčky boli informované o tom, aké sú výhody a nevýhody bankových a nebankových subjektov, úverov, ako predchádzať zadlženosti, aj o možných exekúciách, o oddlžovaní a splátkových kalendároch. Samostatnou a dôležitou témou bol osobný bankrot.

Modul bol vedený veľmi interaktívne, vytvárané boli modelové situácie, použité boli pomôcky, ako napríklad letáky (pre optimalizáciu výdavkov). Modul Finančná gramotnosť zastrešovala Stanislava Jonášová z Agentúry práce BBSK.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Tento modul prehľadne ukázal ženám, kam odchádzajú ich financie, a v akej výške a kde je možné výdavky optimalizovať/zefektívniť. Zároveň preukázal, že účastníčky programu ovládajú pomerne dobre finančnú gramotnosť.

Téma finančnej gramotnosti bola blízka všetkým ženám, nie všetky však boli ochotné rozprávať o spravovaní svojich osobných a rodinných financií. V takomto prípade odporúčame rešpektovať súkromie a zachovať anonymitu. Miesto kopírovania konkrétnej finančnej situácie účastníčky môžeme simulovať modelový príklad.

Za najväčší prínos tohto modulu možno považovať prípravu žien na to, ako efektívne hospodáriť v prípade zvýšenia príjmu v ich rodine po získaní práce. Ženy dokážu efektívne hospodáriť s financiami, ktoré majú, a zdá sa pre ne byť jednoduché hospodáriť s väčším množstvom peňazí, ale skúsenosti z iných zrealizovaných projektov ukazujú, že tomu tak nie je.

Rodiny prestávajú svoje financie sledovať precízne a dôsledne sa rozhodovať, ako peniaze investujú, čo prináša opačný a neželaný efekt, a rodiny aj napriek vyššiemu príjmu nedokážu nič ušetriť. Cieľovou prípravou a zameraním sa na tento aspekt sa snažíme eliminovať toto riziko.

Zdravie ženy

Modul Zdravie ženy bol rozdelený do dvoch oblastí:

- fyzické a reprodukčné zdravie, vrátane sexuálneho správania, pohlavných chorôb a antikoncepcie,
- psychická pohoda, psychohygiena a starostlivosť o seba.

Tému fyzického a reprodukčného zdravia zastrešovali expertky z organizácie Zdravé regióny – Monika Grochová a Veronika Benčíková. Tému reprodukčného zdravia a antikoncepcie sa v Dobšinej venoval aj pozvaný miestny gynekológ – Attila Lesko.

Oblasť psychickej pohody pokryla Lucia Berácková – psychologička pracujúca v oblasti zamestnávania ľudí zo znevýhodneného prostredia.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Túto oblasť vzdelávania považovali ženy za jednu z najprínosnejších. Školenia ukázali obrovské medzery v informovanosti žien. Ženy dostali odpovede na otázky, ktoré sa roky hanbili opýtať lekára. Na základe iniciatívy žien v Dobšinej bol na vzdelávanie pozvaný lekár – gynekológ. Toto školenie bolo najpočetnejšie zastúpené školenie v celom vzdelávacom programe a prinieslo takmer okamžitý pozitívny dopad v podobe absolvovania preventívnych lekárskeho prehliadok.

Do vzdelávania je vhodné zaradiť diskusiu s lekárom, a to podľa požiadaviek a preferencií žien. Ako veľmi efektívne sa ukázalo ponechanie rozhodnutia na účastníčky programu. Možnosť ovplyvniť obsah vzdelávania priniesla vysokú účasť na školení. Vo Veľkom Krťiši záujem o stretnutie s lekárom nebol.

Mentoring

**„Mentorka je ako tieň.
Vždy kráča dva kroky za svojou
zverenkyňou.“**

Koordinátorka mentoriek

Formát a priebeh

Cieľom mentoringu v programe UPre ženy je poskytnutie dodatočnej podpory pre zapojené ženy počas vzdelávacieho procesu, ale i vo fáze hľadania si práce či po nástupe do zamestnania. Mentorky prostredníctvom individuálneho prístupu pomáhali účastníčkam programu pri riešení výziev, ťažkostí a prekonávaní prekážok na ceste k úspešnému ukončeniu programu a získaniu zamestnania. V procese vzdelávania pomáhali ženám pochopiť, osvojiť si a spracovať novozískané vedomosti. Neskôr obohacovali a podporovali ženy zdieľaním vlastných skúseností s hľadaním si práce a vyrovnávaním sa s novými situáciami na pracovisku i v súkromnom živote.

Mentorky ženám sprostredkovávali svet pracujúcich žien so všetkými výhodami i nástrahami (s čím všetkým sa pracujúce ženy stretávajú a aké je náročné skĺbiť pracovný čas s časom pre rodinu a starostlivosťou o domácnosť a nezabúdať pritom na starostlivosť o seba a svoju (psychickú) pohodu).

Mentorkou v programe sa mohla stať skúsená rómska i nerómska žena, a teda žena s reálnou pracovnou skúsenosťou.

Mentoringový program sa začal náborom a následne výberom vhodných mentoriek. Výber sa sústredil na ženy z daných lokalít alebo blízkeho okolia, a to z dôvodu, aby mohli mentorka a jej zverenkyňa udržiavať intenzívny kontakt. Zároveň bolo dôležité, aby mentorky poznali sociálne a rodinné zázemie svojich zverenkyň a sociálny kontext ich života.

Vytipovanie a oslovovanie vhodných mentoriek zastrešili partneri, ktorí vykonávali prácu so zapojenými ženami v centrách služieb. Tí oslovili potenciálne mentorky na základe vlastných skúseností a odporúčaní. V pláne bolo osloviť čo najširšie spektrum potenciálnych mentoriek, to sa však podarilo len čiastočne a nábor sa prevažne zúžil na ženy s priamym prepojením na pracovníkov centier služieb a ďalších osôb zaangažovaných do programu a na ich relevantné kontakty.

Kritériá na výber mentoriek boli nasledovné:

- mali to byť rómske alebo nerómske ženy z miestnej komunity alebo rómske ženy z iných lokalít,
- mali mať určitý stupeň získaných pracov-

ných skúseností a úspechov – min. 1 rok praxe v zamestnaní,

- mali byť schopné pravidelne sa stretávať s účastníčkami programu v ich komunite,
- žiaduca bola osobnostná zrelosť a psychická odolnosť, empatia a silné komunikačné schopnosti,
- mali mať predchádzajúce skúsenosti s prácou s marginalizovanými rómskymi komunitami.

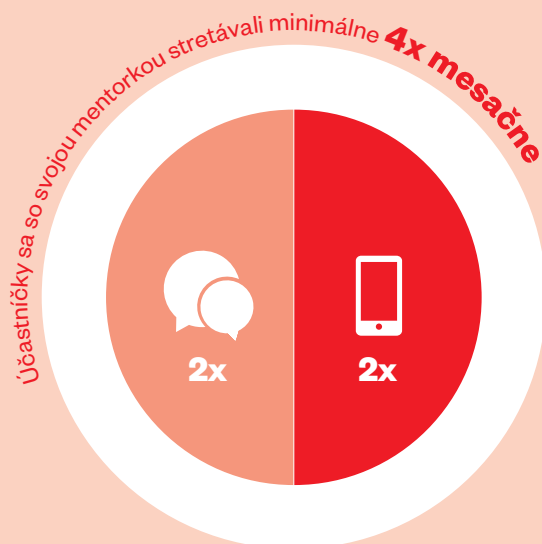
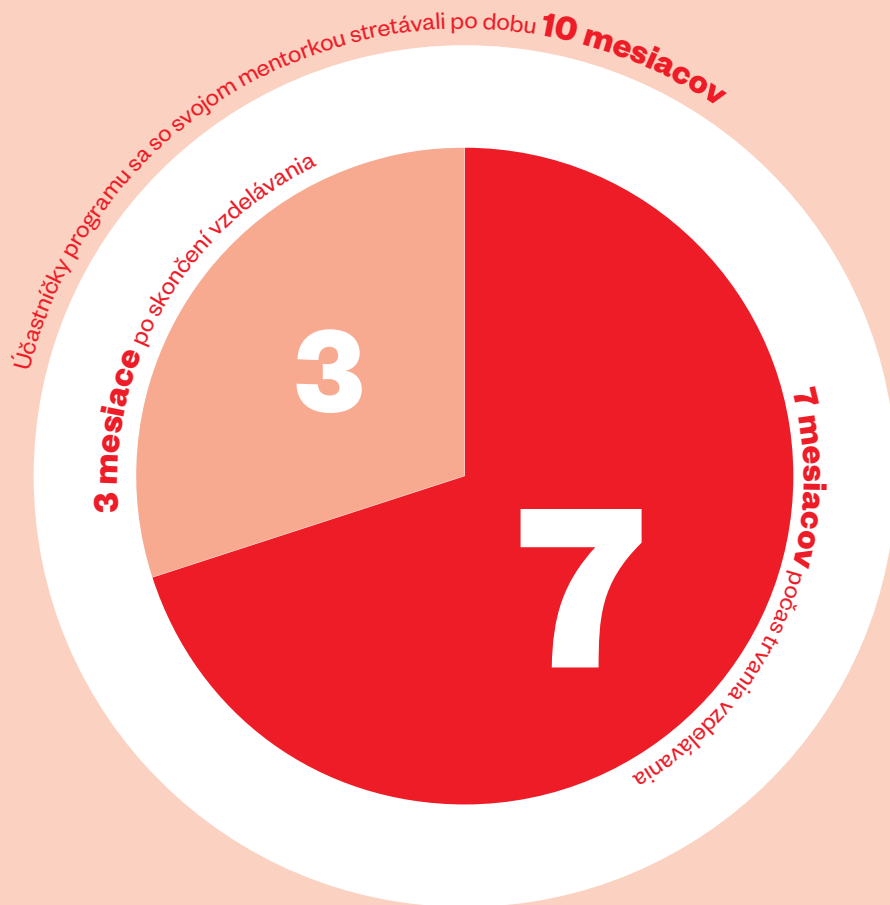
Nábor mentoriek vyústil do vstupného pohovoru, ktorého sa zúčastnilo spolu 12 uchádzačiek, z toho 6 žien v Dobšinej a 6 žien vo Veľkom Krtíši. Vybraných bolo 6 mentoriek. O pozíciu mentorky prejavili záujem 3 nerómske ženy, všetky mali predošlú skúsenosť z práce s rómskou komunitou.

Každý účastníčke programu bola pridelená mentorka, pričom jedna mentorka pracovala s jednou alebo viacerými účastníčkami programu.

Mentorky sa so zverenkyňami stretávali v ich domácom prostredí, v centrách služieb alebo na verejnom priestranstve. Vo výnimočných prípadoch prebiehali stretnutia v externých, vopred dohodnutých priestoroch (napr. komunitné centrum).

Od mentoriek sa vyžadovala aj účasť na stretnutiach rodín, ktoré sa konali v rámci vzdelávacieho programu.

2022 – 2023

Podpora a supervízia mentoriek

Všetky mentorky absolvovali vstupné školenie, ktorého cieľom bolo priblížiť im ich úlohu v programe, vysvetliť hlavné princípy mentoringu, rozdiel medzi mentorin-
gom a poradenstvom, určiť ich kompetencie a stanoviť hranice. Školenie viedla koordinátorka mentoriek – Mo-
nika Bosá z Agentúry práce BBSK, odborníčka na tému
feministických teórií a problematiku rodovej rovnosti.

Koordinátorka mentoriek bola jednotlivým mentor-
kám k dispozícii počas celej dĺžky mentoringového
programu. Mentorky s ňou absolvovali pravidelne raz
mesačne podporné hovory – supervízie. Tie boli buď
skupinové alebo individuálne, s cieľom prediskutovať
pokrok mentorovaných žien. Taktiež mali možnosť rie-
šiť akékoľvek problémy, ktoré sa počas vzdelávacieho
programu vyskytli, alebo sa očakávalo, že sa vyskytnú,
a v prípade potreby získať radu a podporu. Zároveň
sa na stretnutiach otvoril priestor na zdieľanie obáv
a eliminovanie neistoty v postupoch práce mentoriek.
Stretnutia sa realizovali osobne v centrách služieb ale-
bo online formou.

Mentorky mali možnosť navštevovať centrá služieb,
kde sa program UPre ženy realizoval, a konzultovať svo-
ju činnosť aj s pracovníkmi centra.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Záujem o mentorstvo

Všeobecne možno konštatovať, že v programe sme
sa stretli s nízkym záujmom o pozíciu mentorky, najmä
zo strany žien z daných lokalít. Odporúčame preto ve-
noviť zvýšenú pozornosť náborovej kampani, zverejniť
informácie o mentoringovom programe prostredníc-
tvom sociálnych sietí, plagátov a letákov na relevant-
ných miestach, prípadne identifikovať mentorky pro-
stredníctvom spolupráce s relevantnými inštitúciami
(napr. univerzitami, firmami a pod.) a zamerať sa na pre-
cízny výber mentoriek. Komunikácia výhod vo forme
nových jedinečných skúseností, ktoré mentorky získa-
jú, môže tiež napomôcť pri náboře.

Ukázalo sa, že vhodnou kandidátkou môže byť aj žena
zo vzdialenejšej lokality, a teda nie je nutné zamerať sa
len na lokálne adeptky. Ani pracovná skúsenosť nemu-
sí byť zásadným predpokladom na úspešný mento-
ring. Dôležitejšie je stotožnenie sa s cieľmi mentoringu,
správna motivácia a skutočný záujem mentorky o svoju
zverenyňu. Túto pozíciu by dokázali plnohodnotne za-
strešiť napr. študentky pomáhajúcich profesií.

Pozícia mentorky bola v programe UPre ženy platenou
pozíciou, no odmena za mentorovanie bola skôr sym-
bolická. Časom sa ukázalo, že ponúknutá výška odme-
ny nebola dostatočnou motiváciou. Preto odporúčame
finančnú odmenu navýšiť aspoň na úroveň priemernej
odmeny pri práci na dohodu. Druhou alternatívou je
mentorovanie ako dobrovoľnícka činnosť (napr. štu-
dentky, zamestnankyne z komerčnej sféry), keď úlohu
v motivácii zohráva záujem o samotnú aktivitu i o svoju
zverenyňu a finančná odmena nie je motiváciou.

Formát stretnutí a zapojenie mentoriek do vzdelávania

Mentorky sa so svojimi zverenkyňami mali stretávať výhradne individuálne (jedna mentorka a jedna zverenkyňa). Účastníčky programu však uprednostnili často skupinové stretnutia so svojimi mentorkami. Dôvodom bolo vzájomné podporovanie sa žien na spoločných stretnutiach a nezvyk stretávať sa s mentorkou na individuálnej báze. Aj napriek tomu odporúčame nevzdať sa individuálnych stretnutí, prípadne využiť obe formy, individuálnu aj skupinovú, čím bude zabezpečená aj hlavná myšlienka mentoringu a komfort žien.

Mentorky sa dobrovoľne zúčastňovali na vzdelávacích blokoch (v niektorých prípadoch sprevádzali účastníčky na vzdelávanie), čo bolo silnou motiváciou pre ženy v programe. Aktívna účasť mentoriek počas vzdelávania podporovala ženy v komunikácii, eliminovala ich obavy a ostych a bola inšpiráciou pri sebaaprezentácii.

Zaujímavým aspektom bola samostatne sa formujúca skupina žien „okolo svojej mentorky“ v Dobšinej. Táto skupina vznikla na základe iniciatívy žien v programe, ktoré vyjadrili potrebu stretávať sa v skupine a zdieľať svoje radosti i starosti, vzájomne hľadať riešenia, radiť si a obohacovať sa navzájom. Tieto samo-organizované stretnutia boli zväčša obohatené o záujmové aktivity ako varenie, spoločné kreatívne tvorenia a pod.

Prínos mentoriek

Problémy, ktoré ženy najčastejšie riešili so svojou mentorkou, boli najmä rodinné a vzťahové alebo také, ktoré mali charakter sociálneho poradenstva, ako napríklad pomoc pri písaní žiadostí do zamestnania, pri tvorbe životopisov, vyhľadávaní pracovných ponúk či komunikácii s potenciálnym zamestnávateľom.

Mentorky viedli svoje zverenkyne k samostatnosti, k autonómnej a slobodnej mysli. Boli im nápomocné pri komunikácii s najbližšou rodinou, ktorú program ovplyvňoval, a ktorá zároveň ovplyvňovala samotný program. Nepodarilo sa im však plne ženy podporiť pri prelomení patriarchálneho nastavenia väčšiny rodín a teda rovnejšieho prerozdelenia úloh v domácnosti a starostlivosti o rodinu.

Mentoringový program ukázal, že nie vždy bol mentoring pochopený správne, a to tak na strane mentorovaných žien, ako aj na strane mentoriek.

Mentorované ženy mali aj napriek jasnému komunikovaniu rozsahu a úloh mentoriek príliš vysoké nároky a neprimerane vysoké očakávania na svoje mentorky (očakávali, že im budú kedykoľvek k dispozícii alebo že im budú asistovať pri hľadaní práce, čo však nemôže byť v kompetencii mentorky). Protipólom boli mentorky, ktoré vykonávali úkony nad rámec svojich kompetencií (napríklad spomínané aktívne vyhľadávanie zamestnania, čo nebolo v náplni práce mentorky), alebo mentorky, ktoré si zamieňali osobné stretnutia a mentoring a nedokázali rozlíšiť hranicu medzi profesionálnym a súkromným pôsobením.

Uvedené skúsenosti ukazujú nielen na potrebu opakovaných školení mentoriek, ktoré pokrývajú aj témy týkajúce sa rodovej rovnosti a diskriminácie, ale taktiež na potrebu zhotovenia etického kódexu pre mentorky a vyžadovanie jeho dodržiavania.

Vytváranie podporného prostredia

Podporné prostredie je široký pojem, ktorý zahŕňa nespočetné množstvo aspektov, ktoré pozitívne vplyvajú na ženy. Podporné prostredie je nevyhnutnosť, aby sa ženy odhodlali k zmene, čo v UPre programe znamená, aby sa rozhodli nastúpiť na cestu pracujúcej ženy, a aby na tejto ceste zotrvali.

O vytváranie takéhoto prostredia sa snažili pracovné tímy centier v lokalitách, kde bol program realizovaný, a to od úplného začiatku realizácie programu, ešte pred samotným vstupom žien do programu. Osobne sprostredkovávali ženám informácie o programe a motivovali ich k účasti. Zároveň pracovali s obavami žien, vynárajúcou sa neistotou a nedôverou voči novým aktivitám, neznámym osobám a novoprijatým záväzkom. Identifikovali možné riziká na strane rodiny či komunity a prostredníctvom terénnej práce prispievali k ich minimalizovaniu.

Po zapojení sa do programu mali ženy možnosť využívať služby centier na dennej báze. Pracovníci centier im poskytovali poradenstvo a riešili vzniknuté problémy. Podporovali ženy v účasti na vzdelávaní, informovali ich o vzdelávacích blokoch, dohliadali na pravidelnú účasť. V prípade neúčasti zisťovali dôvody a podnikali kroky na ich odstránenie, či už to boli nevhodne zvolené dni pre vzdelávanie, nevyhovujúce časy alebo hlbšie problémy rôzneho charakteru. Navštevovali rodiny zúčastnených žien, ktorým sprostredkovávali informácie o aktuálnom dianí. Zároveň sa snažili identifikovať nastavenie rodiny a podľa zistenej situácie naplánovať riešenie problémov. Veľmi dôležitou súčasťou boli aj neformálne stretnutia, na ktorých ženy nepotrebovali riešiť konkrétne problémy, chceli sa len stretnúť, porozprávať sa, zdieľať svoje pocity a názory.

Veľkou témou pri vytváraní podporného prostredia bola starostlivosť o deti účastníčok programu. Absencia siete predškolských zariadení a neustála starostlivosť o deti bránila ženám zúčastňovať sa na vzdelávaní. Pracovné tímy centier vytvorili priestor pre deti, pre trávenie času, avšak nie v zmysle priestorového zabezpečenia, ale aj garancie personálu, ktorý sa deťom venoval, a aktivít, vďaka ktorým strávili deti čas zmysluplne, záujmovo a navyše aj edukatívne.

Okrem pracovníkov centier prispievala k vytváraní podporného prostredia aj mentorka, ktorá ich sprevádzala na ceste k získaniu práce a k zotrvaní na pracovnom trhu.

Stretnutia rodín

Stretnutia rodín boli naplánované na začiatku vzdelávacieho programu, uprostred a po jeho ukončení. Cieľom bolo zapojiť do procesu celé rodiny, predstaviť aktivity programu, vytvoriť priestor na diskusiu a prispieť tak k vytváraniu podporného prostredia pre účastníčky programu. Stretnutia rodín ponúkajú priestor na vyzdvihnutie napredovania žien, na komunikáciu o ich úspechoch, ale aj o úskaliach, s ktorými sa môžu stretnúť počas vzdelávania i po nástupe do práce. Keďže pracujúca žena je pre mnohé rodiny novou skúsenosťou, je o to viac potrebné rozprávať o tom, čo takýto model rodiny s pracujúcou ženou znamená, aké plusy a mínusy to môže priniesť, akú podporu žena potrebuje, a čo to znamená pre ostatných členov rodiny.

Dôležitou súčasťou stretnutia rodín, pokiaľ hovoríme o (celej) rodine ako takej, sú dospelí členovia rodiny, v ideálnom prípade partner účastníčky, prípadne iní príbuzní, kamarátka a pod. Tieto blízke osoby môžu byť veľmi dôležité a nápomocné, aby žena dosiahla úspech, a môžu byť jej oporou pri hľadaní a udržaní si práce.

Prvé stretnutia rodín sa konali v lokalite, z ktorej ženy pochádzajú, a je to ich bezpečné a ľahko dostupné prostredie. Primárnym cieľom stretnutia bolo informovať zúčastnených o prebiehajúcich aktivitách a predstaviť program UPre ženy. V oboch prípadoch sa stretnutí zúčastnili účastníčky programu a ich deti, v minimálnom počte iní dospelí členovia rodín. Formát prvého stretnutia rodín bol nastavený na základe konzultácií s pracovnými tímami centier, ktoré vychádzali z požiadaviek a preferencií samotných účastníčok a z vlastných skúseností z práce s konkrétnymi komunitami. Aj napriek tomu sa nepodarilo pritiahnuť na aktivitu príbuzných, zvlášť mužov, z ktorých sa ani jeden nezúčastnil stretnutia.

Po dodatočnom zhodnotení aktivity možno konštatovať, že účastníčky programu vnímali stretnutie ako aktivitu, ktorej sa musia zúčastniť. Žiadnu pridanú hodnotu aktivity nevideli. Spätná väzba však ukázala, že sa aktivita ženám páčila a pozitívne hodnotili možnosť neformálne sa stretnúť (mimo vzdelávania) a rozprávať sa vzájomne o pokrokoch a o tom, ako vnímajú program, a ako sa to vnímanie programu postupne mení.

Druhé stretnutie sa konalo v odlišnom formáte a bolo obohatené o divadelné predstavenie. Predstavenie

bolo síce určené deťom, no predpokladalo sa, že práve takáto kultúrna, zážitková a nenáročná aktivita priťahne aj iných dospelých rodinných príslušníkov. To sa do istej miery podarilo, hoci nie úplne podľa očakávania. V tomto prípade bol výsledok rozdielny v Dobšinej a vo Veľkom Krtíši. Kým vo Veľkom Krtíši sa stretnutia zúčastnilo pomerne veľa ľudí, zúčastnili sa ho celé rodiny, účastníčky pozvali aj svoje kamarátky a susedky a prišli dokonca aj ľudia, ktorí do programu UPre ženy zapojení neboli. Na stretnutí sa zaujímali o realizovaný program, prejavili záujem o vstup doň, čo možno považovať za pozitívny aspekt. V Dobšinej sa účasť opäť zúžila na účastníčky a ich deti.

Pri poslednom stretnutí sme sa zamerali na to, aby sa účastníčky vo väčšej miere zapojili do navrhovania, ako bude stretnutie prebiehať. Stretnutie bolo navyše spojené s výletom a bolo zrealizované mimo lokalít žien. Pracovné tímy centier navštívili účastníčky v domácom prostredí, zorganizovali viacero skupinových stretnutí, využili pôsobenie mentoriek a spoločne naplánovali stretnutie ušité na mieru účastníckam. Ženy z Dobšinej sa zhodli na návšteve Dobšinskej ľadovej jaskyne a neďalekého ranča, kde bolo zabezpečené jazdenie na koňoch a obed. Ženy z Veľkého Krtíša absolvovali stretnutie v Bojniciach návštevou ZOO a spoločným obedom. V oboch prípadoch šlo o spojenie voľnočasovej/záujmovej aktivity so stretnutím. Na tomto stretnutí boli prítomní dospelí príbuzní žien asi v najväčšom počte. Na stretnutie prišiel síce len jeden partner účastníčky, v ostatných prípadoch sa ale zúčastnili blízki rodinní príbuzní.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Vytváranie podporného prostredia v rodine a komunite

Pre efektívne vytváranie podporného prostredia je potrebné venovať dostatočný čas plánovaniu prístupov a stratégií, ako pracovať na predpokladaných výzvach, a to hneď v úvode celého procesu, ešte pred zrealizovaním náboru.

Pracovným tímom pôsobiacim v centrách služieb a v teréne môže byť nápomocný manuál/metodika, ako postupovať pri jednotlivých konkrétnych, najčastejšie sa vyskytujúcich problémoch s konkrétnymi možnými riešeniami.

Pracovníci centra služieb, ktorí pracujú priamo so ženami, by mali mať možnosť konzultovať svoje postupy práce a disponovať zoznamom kontaktov na relevantné osoby, ktoré im môžu poskytnúť poradenstvo.

Stretnutia rodín

Aj napriek tomu, že spočiatku vnímali účastníčky program stretnutia rodín len ako nutnosť a povinnosť, nakoniec ich hodnotili veľmi pozitívne, tešili sa z nich a dokonca sa samé angažovali v navrhovaní programu. Jednou z najväčších výziev týchto stretnutí bolo zapojenie rodinných príslušníkov – dospelých členov rodiny, prípadne známych. Aj napriek tomu, že s každým stretnutím sa ich počet zvyšoval, nepodarilo sa docieľiť ich účasť v takom počte, ako bolo žiaduce. Zvlášť ťažké bolo zapojiť do aktivity mužov, partnerov žien.

To sa za celú realizáciu programu podarilo len v dvoch prípadoch. Dôvody ich neúčasti boli rôzne, od pracovnej vyťaženia, cez ostych až po nezáujem. Určitou mierou sa na tomto neúspechu podpísala slabšia práca s rodinou, priamo s mužmi a ponechanie oslovovania a motivácie na samotných ženách. Pre zvýšenie ich záujmu, lepšie pochopenie programu a preto, aby pochopili, prečo je nevyhnutná ich participácia, je potrebná intenzívna práca s rodinou, predovšetkým v jej prirodzenom prostredí.

Veľmi pozitívnym aspektom bolo ponechanie zodpovednosti za plánovanie stretnutia rodín na samotné ženy. To, že bolo ženám umožnené rozhodnúť o tom, ako bude stretnutie vyzeráť, zvyšovalo ich záujem, spolupatričnosť, ale aj zodpovednosť za účasť na stretnutí.

Stretnutia rodín, ako to vyplýva už z názvu, sú skupinovú aktivitou. Stretli sa na ňom viaceré rodiny v rôznom zložení. Výsledkom bolo, že títo ľudia netvorili skupinu, ale skôr zoskupenie rodín. To do istej miery ovplyvňovalo priebeh stretnutia, kde sa rodiny držali spolu, nezávisle od iných rodín, a teda informácie o programe a úspechoch účastníčok boli podané individuálne. Pozitívum takéhoto modelu bolo, že rodiny mali možnosť intenzívne spolu tráviť čas. Zároveň sa ale vytratilo spoločné zdieľanie úspechov žien. Špecifiká programu

a ťažkosti v pracovnom živote riešili ženy a ich rodiny individuálne.

Organizovanie stretnutia, oslovenie a motivovanie príbuzných, cestovanie na dlhšiu vzdialenosť, návšteva jaskyne, jazda na koni... To všetko boli pre mnohé účastníčky nové skúsenosti, pri ktorých sa museli prekonávať, a ktoré pre ne boli posilňujúce a posúvali ich vpred.

„No, prekonala sa riadne. Pravdaže som na ňu hrdý!“
(manžel účastníčky z Dobšinej)

Práca so zamestná- vatel'ími

5.

Formát a priebeh

Počas programu UPre ženy sa podarilo získať pracovnú skúsenosť 15 ženám.

V Dobšinej sa 3 ženy zamestnali priamo u projektového partnera Detstvo deťom, 1 žena našla prácu v súkromnej firme a ďalšia získala skúsenosť prostredníctvom jednoduchovej stáže v miestnej materskej škole.

Vo Veľkom Krtíši sa zamestnalo 10 žien v rôznych väčších či menších súkromných firmách. Niektoré ženy vystriedali počas trvania programu viacero zamestnaní.

Prácu so zamestnávateľmi zastrešovala primárne Agentúra práce Banskobystrického samosprávneho kraja. Úlohou tohto partnera bolo komunikovať so zamestnávateľmi, sprostredkovať pracovné skúsenosti, scitlivovať zamestnávateľov a tým prispieť k vytváraniu priaznivých podmienok pre ženy zo znevýhodneného prostredia.

V úvode vypracoval tím Agentúry práce BBSK databázu potenciálnych zamestnávateľov na základe predošlého mapovania prostredia, odkiaľ ženy pochádzajú, a spádových lokalít s dobrou dostupnosťou dopravy.

Vytipovanie a oslovenie potenciálnych zamestnávateľov vychádzalo nielen z možností danej lokality, ale predovšetkým z potrieb a prání zapojených žien s ohľadom na ich možnosti a potenciál. Tie boli identifikované hneď v úvodnej časti vzdelávacieho programu, pričom sa so ženami postupne pracovalo na zreálnovaní očakávaní a identifikovaní nových možností. Následne boli oslovené malé lokálne podniky, ale aj väčšie firmy zo súkromného i verejného sektora.

Vybraným zamestnávateľom v každej z lokalít, kde program UPre ženy prebiehal, bolo ponúknuté senzibilizačné školenie s cieľom vysvetliť kontext, v ktorom žijú rómske ženy, pracovať so stotožnenými stereotypmi a mylnými predstavami o správaní sa rómskych žien z prostredia s nedostatkom zdrojov. Uvedené školenia zahŕňali komunikáciu o pracovných podmienkach potrebných na to, aby si ženy z marginalizovaných rómskych komunít dokázali udržať zamestnanie.

Vytipovaní zamestnávateľia boli oslovení, aby poskytlí stáže či pracovné príležitosti pre účastníčky programu UPre ženy.

Ženám, ktoré prejavili záujem, bola sprostredkovaná exkurzia u zamestnávateľa, prípadne krátkodobá jednoduchová stáž. Cieľom tohto prístupu bolo oboznámenie sa s pracovným prostredím, zrealizovanie očakávaní na strane účastníčok programu i zamestnávateľa a odbúranie stereotypov a z toho prameniacej nedôvery či strachu.

Pôvodným zámerom bola systematická práca a podpora tých zamestnávateľov, ktorí budú súhlasiť so zapojením sa do programu a ponúknu pracovné miesta pre účastníčky programu. V prípade nadviazania partnerstva bol plánovaný hlbší senzibilizačný seminár pre zamestnancov a vedenie organizácie. Ten sa vzhľadom na krátkosť trvania programu neuskutočnil. V prípade záujmu o hlbšiu spoluprácu so zamestnávateľom je potrebné rozvíjať spoluprácu vo väčšom časovom predstihu (v priebehu vzdelávacieho procesu, nie až po ukončení vzdelávania, ako sa z kapacitných dôvodov udialo).

Obdobné senzibilizačné semináre boli ponúknuté pracovníkom úradov práce v oboch lokalitách. Pracovníkov úradov práce je možné prizývať na senzibilizačné školenia spoločne so zamestnávateľmi alebo zorganizovať školenia samostatne (čo sa nám vzhľadom na krátkodobú spoluprácu so zamestnávateľmi osvedčilo viac).

Výsledky práce so zamestnávateľmi

V priebehu realizácie programu sa komunikovalo so 7 zamestnávateľmi, väčšími firmami, menšími súkromnými podnikateľmi i so sociálnym podnikom. Pracovnú skúsenosť získalo 14 žien, 1 žena absolvovala jednodňovú stáž u potenciálneho zamestnávateľa.

Agentúra práce BBSK komunikovala všeobecne s väčšími zamestnávateľmi či reťazcami (Tesco a Kaufland) pre obe lokality, ale aj špecificky pre každú lokalitu zvlášť. Vo Veľkom Krtíši prebiehala intenzívna komunikácia s vývarovňou, kde sa zamestnala jedna z účastníčok programu ako pomocná sila v kuchyni, avšak v priebehu realizácie programu bola vývarovňa zrušená. Rokovania prebiehali aj s (krajčírskou) firmou PAZZ, kde bola dohodnutá exkurzia pre účastníčky. Pre účastníčky programu v Dobšinej bola zabezpečená exkurzia do kadernícko-kozmetického salónu Mária v Rožňave a komunikácia prebiehala aj na úrovni Sociálneho podniku Košického samosprávneho kraja a miestneho školstva. Jedna zo žien mala možnosť vyskúšať si deň u zamestnávateľa ako pomocná sila v kuchyni v škôlke.

Tri ženy, ktoré boli pravidelnými účastníčkami programu v Dobšinej, získali počas programu prácu na dohodu priamo u nášho partnera, občianskeho združenia Detstvo deťom, a to v rámci programu, ktorý sa venuje ranej starostlivosti a vzdelávaniu detí v Dobšinej. Vo Veľkom Krtíši sa 1 žena zamestnala – taktiež na dohodu – v upratovacej firme LUX Facility management a 2 ženy na plný pracovný úväzok ako pomocné sily v krajčírskej firme.

Okrem spomínaných exkurzií a stáží bol 4 ženám sprostredkovaný rekvalifikačný kurz s praxou (podľa ich požiadavky) v Rožňave v odbore kaderníčka. Expertky na pracovné poradenstvo z Agentúry práce BBSK absolvovali spolu s účastníčkami dve stretnutia na miestnom úrade práce, kde im boli predstavené možnosti rekvalifikačných kurzov. Pre účastníčky programu, ktoré sa rozhodli kurz absolvovať, bol zabezpečený príspevok na cestovné a stravovanie s cieľom eliminovať riziko neúčasti na kurze. Žiadna zo žien však aj napriek tomu na kurz nenastúpila. Pochopenie dôvodov odmietnutia účasti si vyžaduje detailnú analýzu

situácie a dôverné rozhovory s účastníčkami, ako aj relevantnými pracovníkmi a mentorkami.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Odstránenie prekážok na strane žien

Jednou z najväčších prekážok pri hľadaní práce pre ženy zo znevýhodneného prostredia bolo nedostatočné vzdelanie a s tým súvisiaca absencia kompetencií potrebných na výkon určitých typov zamestnania (napr. práca pri pokladni v obchodoch). Problém spôsobovala aj slabá vnútorná motivácia žien, respektíve osobné vnútorné prekážky, ako napr. strach z neznámeho, neschopnosť zosúladiť si povinnosti, prerozdeliť si čas medzi prácu a starostlivosť o deti a pod., a to aj napriek tomu, že v programe sa na tom intenzívne pracovalo.

Toto riziko je možné čiastočne eliminovať kladením dôrazu na správnu motiváciu žien pri náboře a výbere žien a následne ešte zdôrazniť intenzívnejšiu prácu s rodinami, ktoré by ženy podporovali.

Ďalším zásadným problémom pri zamestnávaní žien je nedostatočná kapacita predškolských zariadení v daných lokalitách.

Ako pozitívum možno vyzdvihnúť spoluprácu s terénnymi sociálnymi pracovníčkami a mentorkami, ktoré sa podieľali na vyhľadávaní pracovných ponúk a boli pre ženy oporou. Možnosť zapojiť sa do pracovného prostredia na jeden deň, ako aj možnosť navštíviť podnik, boli ženami pozitívne hodnotené ako veľmi prínosné.

Identifikácia vhodných pracovných príležitostí

Prácu so zamestnávateľmi vo veľkej miere ovplyvňovali dostupné pracovné príležitosti. Na tie je potrebné nazeráť v kontexte žien zapojených do programu. V Dobšinej sme sa stretli s celkovým nedostatkom pracovných možností, čo však sme aj predpokladali. Naším plánom bolo spolupracovať s miestnou samosprávou na vytvorení vhodných pozícií v rámci miestneho sociálneho podniku. Avšak aj napriek opakovaným snahám na našej strane sa nám to zatiaľ nepodarilo docieľiť.

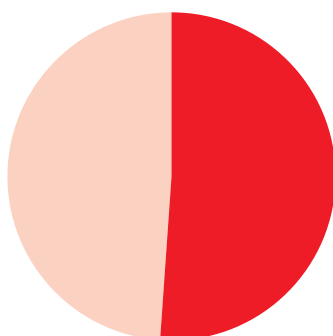
Pre ženy z MRK je vhodnejšie využívať nástroje, ktoré patria pod aktívne opatrenia na trhu práce, ako medzistupeň k práci na trvalý pracovný pomer (príspevky pre zamestnancov, zamestnávateľov, národné projekty

ústredia práce). Takýto spôsob umožňuje získať pracovnú skúsenosť, vybudovať si návyk na pravidelnú pracovnú činnosť a postupne zosúladiť pracovný a súkromný život.

Chýbajúce financie na cestovné náklady do zamestnania a stravné je častým problémom, ktorý by sa dal vyriešiť systémom záloh zo strany zamestnávateľa, prípadne zabezpečením dopravy.

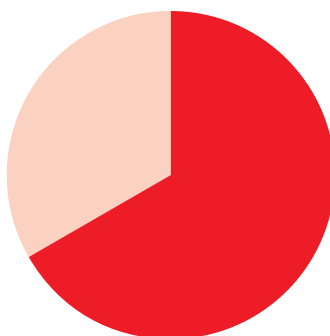
Zdieľanie skúseností zamestnávateľov, ktorí zamestnávajú ženy zo sociálne znevýhodneného prostredia, so zamestnávateľmi, ktorí o to majú záujem, je nevyhnutnou súčasťou práce pri vytváraní podmienok na zapojenie žien z marginalizovaných rómskych komunít do pracovného procesu.

Ženy prihlásené do programu

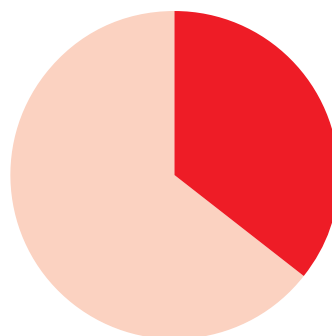
■ Dobšiná – 20
■ Veľký Krtíš – 19
Spolu – 39

Ženy, ktoré program ukončili

■ Dobšiná – 8
■ Veľký Krtíš – 4
Spolu – 12

Ženy, ktoré získali pracovnú skúsenosť

■ Dobšiná – 5
■ Veľký Krtíš – 9
Spolu – 14

Budovanie kapacít komunitných partnerov

6.

Formát a priebeh

Jedným z cieľov programu UPre ženy je posilňovanie odborných kapacít ľudí pracujúcich v centrách služieb v oblasti poskytovania podpory pri riešení kľúčových problémov, ktoré bránia rómskym ženám v účasti na trhu práce. Tieto kľúčové problémy sa týkajú najmä finančných otázok, dlhov, pripravenosti na zamestnanie, nedostatočnej samostatnosti rómskych žien a zabehaných stereotypov v rómskych komunitách/stereotypov spájaných s rolou rómskej ženy.

V úvode programu, ešte pred začatím vzdelávacieho procesu i pred samotným náborom, sa komunitné tímy programu zúčastnili 1-dňového školenia (Budovanie kapacít v oblasti programových prístupov) zameraného na poskytnutie vstupných informácií o projekte, časovom harmonograme, úlohách jednotlivých partnerov, ale predovšetkým na pochopenie základných princípov, z ktorých program UPre ženy vychádza. Odprezentované boli skúsenosti zo zahraničia s prácou so ženami s nedostatkom zdrojov (z programu Women with Wheels) – od prijímania žien do programu, až po zmeny v ich životoch po zaradení sa do pracovného prostredia. Agentúra práce Banskobystrického kraja zdieľala skúsenosti z implementácie projektov zameraných na zamestnávanie ľudí zo sociálne znevýhodneného prostredia v slovenskom prostredí, osvedčenú metodiku pracovného poradenstva a spoluprácu so zamestnávateľmi. Informácie o zamestnávaní žien s nedostatkom zdrojov priniesla aj úvodná konferencia Ako sprístupniť trh práce ženám z marginalizovaných rómskych komunít, organizovaná pred začatím realizácie pilotného projektu v komunitách.

Následne, v priebehu realizácie projektu, pracovníci v centrách služieb absolvovali školenia o témach finančného hospodárenia a pripravenosti na zamestnanie, ktoré zabezpečovala opäť Agentúra práce BBSK. Tá poskytla odporúčania na osvedčené postupy, pričom čerpala z vlastných poznatkov a skúseností získaných počas realizácie iných projektov zameraných na zamestnávanie Rómov.

Pracovníci centier služieb, v ktorých sa program realizoval, sa zároveň aktívne zúčastňovali na vzdelávacom programe s cieľom rozvíjať svoje vedomosti a odborné znalosti v oblastiach, na ktoré sa vzťahujú jednotlivé moduly.

Predpokladom týchto školení bolo posilnenie pracovníkov centier služieb v téme podpory zamestnávania žien zo znevýhodneného prostredia a zabezpečiť plynule pokračovanie v začatých aktivitách aj po skončení projektových aktivít.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Úvodné školenie o programových prístupoch a nastavení spolupráce si vyžaduje viac času. Je nevyhnutné, aby sa všetci implementační partneri zladili hodnotovo a mali jasno v princípoch programu, ako aj detailne a do hĺbky rozumeli celému plánu aktivít a harmonogramu. Jeden deň je pre uchopenie takto komplexného programu nedostatočný. Implementácia programu v dvoch geograficky vzdialených lokalitách si vyžadovala cestovanie, a tak limitovala časový rozsah školení, ktoré boli organizované spoločne pre všetkých partnerov.

Partneri zúčastnení na školení aj napriek tomu konštatovali, že získali konkrétne nástroje v podobe námetov na aktivity, ako pracovať s ľuďmi z marginalizovaných komunít, zvlášť v oblasti spravovania financií.

Ako potrebné sa ukázalo vzdelávanie v téme rodovej rovnosti, ako nevyhnutný predpoklad pre prácu v oblasti odbúravania rodových stereotypov. Bez poznania základných princípov a stotožnenia sa s nimi nie je možné podporovať a povzbudzovať ženy k zmene.

Peer-to-peer skupiny

7.

O čo ide?

Existencia peer-to-peer skupín vychádza z predpokladu rovesníckeho vedenia, teda organizovania sa bez účasti formálneho vodcu.

V rámci programu UPre ženy sa predpokladalo, že s pomocou pracovníkov centier by mohli vzniknúť takéto peer-to-peer skupiny v oboch lokalitách. Tieto skupiny by síce vznikli na základe motivácie zvonku, ale ďalej by fungovali samostatne na základe svojich vlastných potrieb a prianí. Stretnutia a aktivity by iniciovali najaktívnejšie účastníčky programu. Mali to byť predovšetkým ženy, ktoré už prešli veľkou časťou programu, a mali byť natoľko posilnené, aby vedeli osloviť, motivovať a zapájať ďalšie ženy do aktivít. Videli by zmysel v absolvovaní programu, cítili zmenu vo svojom živote a podporovali ďalšie ženy, svoje príbuzné a kamarátky, aby prebrali zodpovednosť za svoj život, motivovali ich k zmene a boli im príkladom. Tieto ženy by dokázali zoskupiť iné ženy, organizovať pravidelné stretnutia vo svojej lokalite, na ktorých si vymieňajú skúsenosti a poskytujú si podporu.

V priebehu realizácie programu sa v lokalite Dobšiná sformovala skupinka žien, ktorá prejavila záujem o neformálne stretávanie sa (so svojou mentorkou). Samé iniciovali stretnutia, samé sa organizovali a navrhovali témy stretnutí a aktivity. Hoci boli stretnutia navrhnuté s cieľom spoločnej aktivity (varenie či iná kreatívna činnosť), skutočným dôvodom bola potreba zdieľania životných skúseností, spoločne stráveného času a v prípade potreby možnosti poradiť sa.

Hoci tieto stretnutia nenapĺňali všetky aspekty peer-to-peer skupín, v ponímaní programu UPre ženy ich možno považovať za určitú formu takýchto skupín. Zároveň môžu byť definované ako predpríprava na peer-to-peer skupiny, nakoľko iniciatíva vychádzala od účastníčok programu, bez aktívnej participácie pracovného tímu centra. Úloha, ktorú zohrávali odborní pracovníci, spočívala len v usmerňovaní navrhnutých aktivít a sprístupnení priestorov.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Realizácia programu UPre ženy ukázala, že 12 mesiacov (dĺžka zapojenia účastníčok do aktivít programu) je v súvislosti s vytváraním peer-to-peer skupín nedostatočná. Aby sa rómske ženy posilnili natoľko, že si samé začnú uvedomovať benefit peer-to-peer skupín, a teda potrebu organizovať sa a odovzdávať skúsenosti, potrebujú viac času a priestoru. Preto boli ženy, ktoré by takéto skupiny iniciovali a viedli, vytipované pracovným tímom, a to na základe ich aktívnej účasti na vzdelávaní, aktívneho hľadania si práce, ochoty a schopnosti vystupovať a prezentovať sa pred ostatnými, schopnosti obhájiť si svoj názor a postaviť sa za iné ženy. Týmto ženám budú ponúknuté extra stretnutia s cieľom podpory a vysvetlenia princípov svojpomocných skupín a následne – aj s aktívnou účasťou pracovníkov centier – naďalej poskytované poradenstvo a pomoc pri oslovovaní žien, zakladaní skupín a organizovaní pravidelných stretnutí.

Moja cesta zmeny

O čo ide?

Moja cesta zmeny je metodologický nástroj merania dopadu a hodnotenia posilnenia a zmien, ktoré nastali u žien zapojených do programu UPre ženy. Pre ženy je to zároveň vizualizácia ich pokroku a sledovanie, kde sa v procese programu nachádzajú, koľko toho majú za sebou a koľko ich toho ešte čaká, koľko úsilia ešte bude potrebné vynaložiť na to, aby sa dopracovali k záveru procesu a žiadanému výsledku – nájdeniu si práce.

Retrospektívne stretnutia účastníčok s pracovným tímom a mentorkami reflektovali ich napredovanie, učenie sa nových zručností i to, ako nadobudnuté kompetencie začleňujú do svojich každodenných životov a ako sa menia ich postoje.

Pre pracovné tímy bola Moja cesta zmeny zároveň ukazovateľom efektivity zrealizovaných aktivít.

Moja cesta zmeny prebiehala v dvoch rovinách:

- individuálne štandardizované rozhovory so ženami, pričom za týmto účelom sme zostavili dotazník,
- sebareflexívne skupinové sedenia venované vzájomnému zdieľaniu skúseností, úspechov i ťažkostí a vyhodnocovanie účasti v programe.

Koncept Moja cesta zmeny bol zostavený na základe indikátorov, ktoré boli vytvorené v rámci UPre ženy štúdie (pozri Úvod), ako aj podľa obsahu školení. Na ich základe bol vypracovaný dotazník, ktorý sledoval nasledujúce ukazovatele (Indikátory zmeny/empowermentu rómskych žien):

- sociálny kapitál,
- sebapoznanie a sebadôvera,
- schopnosť sebayjadrenia,
- sila/schopnosť robiť rozhodnutia,
- sebadôvera/mobilita,
- pripravenosť samostatne hľadať si prácu,
- pracovná skúsenosť,
- schopnosť efektívne spravovať financie,
- povedomie o svojich právach a schopnosť obhájiť si ich,
- vedomie, ako deeskalovať konflikt,
- miera starostlivosti o seba a svoje zdravie.

Zámerom bolo zrealizovať s každou ženou 3 individuálne rozhovory – pri vstupe do programu (ideálne ešte

pred začatím vzdelávania), uprostred vzdelávacieho procesu a na konci (ideálne po nájdení si práce) a vyhodnotiť zmeny naprieč týmto trom milníkmi. Tento zámer však nebol naplnený, a to predovšetkým z dôvodu častých absencií žien na dohodnutých stretnutiach a školeniach, predčasným ukončovaním programu a náročnej logistike celého procesu. Situáciu ovplyvnilo aj postupné formovanie kurikula vzdelávania a s tým súvisiace postupné vypracovávanie metodiky k Mojej ceste zmeny.

Skupinové stretnutia boli plánované taktiež tri – na začiatku vzdelávacieho programu, uprostred a po ukončení vzdelávania, s cieľom uvedomenia si a reflektovania progresu a vnútorných premien účastníčok. Pre lepšie uchopenie programu a sledovanie úspechov žien bola vypracovaná vizualizácia celého vzdelávacieho a rozvojového procesu, a to v podobe veľkej nástennej magnetickej tabule s vizuálom hviezdnej oblohy, na ktorej ženy znázorňujú hviezdy, ktoré smerujú k tomu, aby mohli „zažiarit“. Hviezdy na oblohe predstavujú vzdelávací program, majú sedem cípov, čo je zhodné s počtom vzdelávacích modulov, pričom jednotlivé cípy sa postupne rozsvetujú – vždy po absolvovaní vzdelávacieho modulu. Po absolvovaní celého vzdelávacieho programu vidí žena na oblohe svoju žiarivú hviezdu. Zároveň sa pri hviezde ženy rozžarujú (rozumej pridávajú) ďalšie malé hviezdy, ktoré indikujú jednotlivé indikátory posilnenia. Z vyššie uvedených dôvodov sa podarilo absolvovať len jedno skupinové stretnutie v závere intenzívnej práce so ženami, keďže príprava celého procesu ako aj materiálov trvala dlhšie, než bolo očakávané.

Účastníčky v zrealizovanom programe nakoniec absolvovali 2 individuálne rozhovory (v priebehu vzdelávacieho procesu) a 1 skupinové hodnotiace sedenie (po ukončení celého programu), kde bola vyhodnotená ich celková účasť v programe a dosiahnutý pokrok.

Analýza získaných dát je v štádiu vyhodnocovania. Vyhodnotenie prinesie doplňujúce informácie o tom, nakoľko program UPre ženy účastníčky obohatil, a v akých konkrétnych oblastiach, a v akých bodoch dosiahli benefity nad rámec získania zamestnania.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Individuálne rozhovory so ženami sa konali s každou účastníčkou zvlášť, nie však úplne individuálne, nakoľko táto skúsenosť bola pre účastníčky programu nová, necítili sa uvoľnene a limitovalo ich to vo vyjadrovaní, čo mohlo ovplyvniť úprimnosť ich odpovedí.

Celý koncept Moja cesta zmeny kladie vysoké nároky na pracovníkov, ktorí realizujú skupinové sedenia aj individuálne rozhovory. Ako pomerne veľké riziko sa javí tendencia pracovníkov pomáhať ženám s odpoveďami a nabádať ich k žiaducim odpovediam. Ženy majú tendenciu kopírovať odpovede a odpovedať zhodne s ostatnými účastníčkami.

Z uvedeného dôvodu je žiaduce realizovať rozhovory individuálne, a to aj napriek vyššie uvedenému tvrdeniu, že sa ženy pri individuálnych rozhovoroch necítia komfortne. Pri skupinových aktivitách je potrebné vytvoriť priestor každej žene zvlášť.

Zároveň je vhodné, aby rozhovory/celý koncept Moja cesta zmeny viedla nezainteresovaná osoba, ktorá nevie predpokladať odpovede a stanovisko žien, a ktorá nie je zaangažovaná do priamej práce so ženami. Dôvernosť medzi ženami a osobou, ktorá vedie rozhovory a stretnutia Moja cesta zmeny je ale nevyhnutná. V ideálnom prípade vedie stretnutia osoba so skúsenosťami vo výskume v oblasti spoločenských vied, ktorá rozumie princípom programu, pozná problematiku posilňovania žien a je zbehlá vo facilitácii.

Prepájanie rómskej a nerómskej časti miestných komunit

Jedným z cieľov programu UPre ženy je aj prepájanie komunít, rómskej a nerómskej, zmiernenie napätia medzi oboma komunitami a odbúravanie predsudkov a zabehaných stereotypov. Napĺňanie týchto cieľov sa postupne realizovalo cez mediálne príspevky, mentoring, kde dochádzalo k stretávaniu sa rómskych a nerómskych žien, prostredníctvom práce so zamestnávateľmi a senzibilizačných seminárov. Špecifickou aktivitou zameranou na prekleňovanie rozdielov a prepájanie komunít bola séria verejných podujatí Svet žien.

Svet žien

Svet žien, podujatie vyzdvihujúce ženskú jedinečnosť a silu, sme organizovali v oboch lokalitách realizácie programu UPre ženy. Na jednom pódii sa stretli 4 inšpiratívne ženy pochádzajúce každá z úplne iného prostredia, súkromného aj pracovného. Tieto ženy spolu diskutovali na rôzne témy, zdieľali s prítomnými svoje úspechy, zlyhania, starosti i radosti. Podujatie sa nieslo v duchu myšlienky, že „keď nejaká žena robí niečo ináč, neznamená, že to robí zle, len to robí ináč“.

Ženy z rôznych svetov rozprávali o svojich životoch a dospeli k tomu, že riešia podobné problémy a princíp ženskosti je rovnaký, nech ide o speváčku, moderátorku, majiteľku čajovne, manažérku či mamu v domácnosti. A že miesto toho, aby sme medzi sebou hľadali rozdiely, poukazujeme na podobnosti a na to, že ak si budeme pomáhať, prekonáme rôzne ťažkosti a budeme hnacou silou rodiny, komunity i celej spoločnosti. Podujatie bolo realizované v Dobšinej aj vo Veľkom Krtíši, v oboch prípadoch v Mestskom kultúrnom stredisku. Účastníčkami diskusie boli zaujímavé ženy – speváčka, moderátorka, podnikateľka/manažérka a štvoricu dopĺňala v obidvoch prípadoch výnimočná rómska žena z programu UPre ženy. Pozvaná bola široká verejnosť. V Dobšinej sa podujatie organizovalo pod záštitou mesta.

Vo Veľkom Krtíši boli účinkujúcimi majiteľka čajovne a bývalá kamionistka, moderátorka, účastníčka programu UPre ženy z Veľkeho Krtíša a speváčka Katka Koščová. V Dobšinej sa diskusie zúčastnili opäť speváčka Katka Koščová spolu s moderátorkou, účastníčkou programu UPre ženy a aktívnou manažérkou.

Okrem diskusie bol súčasťou hlavného programu koncert Katky Koščovej a Daniela Špinera. Podujatie bolo obohatené o sprievodný program ako diagnostika zdravia, tetovanie hennou a animačný program pre deti (počas celého podujatia). Pôvodne bola organizá-

cia podujatia plánovaná k Medzinárodnému dňu žien, 8. marca, to sa ale nepodarilo z dôvodu odmietnutia účasti pozvanej hlavnej hostky a podujatia boli presunutú na neskoršie mesiace.

Propagácia podujatia prebiehala prostredníctvom médií, sociálnych sietí aj prostredníctvom plagátov, ktoré boli zverejnené vždy v mieste konania akcie.

Kľúčové zistenia a odporúčania

Spätná väzba od prítomných návštevníkov/čok bola pozitívna. Podujatie hodnotili ako veľmi príjemné.

Kombinácia diskusie a kultúrneho predstavenia sa ukázala ako vhodná pre prilákanie účastníkov, avšak výber interpreta výrazne ovplyvňuje celkovú účasť z radov Rómov aj Nerómov.

Rómske ženy, ktoré boli účastníčkami diskusie, cítili obavy z verejného vystupovania. Následne ale popisovali pocity, z ktorých možno vyvodíť, že sú na seba hrdé a skúsenosť pre ne bola posilňujúca.

Na oboch podujatiach sa zúčastnil relatívne vysoký počet miestnych Nerómov, ktorí zotrvali na podujatí počas celého trvania akcie. V Dobšinej sa vo veľkom počte zúčastnili aj miestni Rómovia – dospelí aj deti. Podujatia vo Veľkom Krtíši sa celkovo zúčastnilo 65 ľudí a v Dobšinej 120.

Pre dosiahnutie vyššej účasti na obdobných podujatiach sa odporúča širšia a dlhodobejšia propagácia, ako aj spolupráca s partnermi. K celkovému zlepšeniu účasti môžu výraznou mierou prispieť spoluorganizátori podujatia, ako partneri či predstavitelia mesta. K tomu je potrebná intenzívna spolupráca pri organizovaní akcie, osobné stretnutia a vyjasňovanie si cieľov a hlavných myšlienok podujatia.

Dôležité je taktiež, ako je podujatie komunikované a nakoľko vytvára dojem, že ide o podujatie „pre Rómov“ vzhľadom k tomu, že ide o aktivity realizované v rámci programu zameraného na inklúziu Rómov. Skúsenosť ukázala, že zacielenie aktivity takéhoto cha-

rakteru priamo na rómsku komunitu neprináša žiadúci efekt.

„To, že sa na jednom pódiu stretli ženy z rôznych kultúrno-spoločensko-teritoriálnych oblastí a dokázali spolu plnohodnotne diskutovať, poukazuje na to, že je možné preklenúť mentálne bariéry. A myslím si, že tak, ako som to videla na pódiu, tak je to aj v reálnom živote. Niekedy je potrebné pomôcť, niekedy treba podporiť, inokedy je potrebné ubrať. A potrebujeme sa naučiť počúvať iných. A pôjde to. Aj na pódiu, aj v práci, aj v živote.“ (Natália Príhodová, programová manažérka UPre ženy)

Všeobecné odporúčania

Na základe skúseností z pilotnej realizácie programu UPre ženy možno konštatovať, že:

- Z dôvodov súvisiacich s intenzitou nízkeho sebavedomia, limitovaných skúseností a patriarchálnej deľby práce v rómskych rodinách, práca s rómskymi ženami ako aj ich rodinami musí byť dlhodobá a systematická. Krátkodobá a jednorazová intervencia (hoci aj v trvaní jeden rok) neposkytuje dostatočný čas na komplexnú zmenu postojov a prijatie zmeny a neprináša u každej ženy dostatočné výsledky.
- Dôležitejšie, ako osvojenie si zručností potrebných pre získanie práce (vyhľadávanie pracovných ponúk, písanie životopisu, a pod.), je odstránenie vnútorných prekážok, akými sú obavy z neznámeho prostredia či prijatia novej životnej roly. Tomu môžu napomôcť nielen vzdelávacie aktivity, ale akékoľvek aktivity zdanlivo nesúvisiace so vzdelávaním a udrжанím sa na trhu práce (spoluorganizovanie podujatí, výlety do vzdialenejších miest, zážitkové a voľnočasové aktivity atď.). Vzdelávacie aktivity je možné obohatiť o školenia mimo známej a bezpečnej lokality.
- Ženy z MRK potrebujú zvýšiť pracovno-právne povedomie a celkovú orientáciu na trhu práce, ale aj v novom prostredí.
- Všeobecne je potrebné riešiť dostupnosť služieb starostlivosti o deti, ktoré v odľahlejších regiónoch absentujú. Zvlášť nedostupné sú pre rómske ženy.
- Výsledky pôsobenia priamo súvisia s konkrétnou lokalitou, stupňom marginalizácie a úrovňou vzdelania. Čím vyššia marginalizácia, tým sú výsledky dosahované ťažšie. Rovnako negatívne ich ovplyvňujú nízke vzdelanie a nedostatočná úroveň porozumenia slovenského jazyka.
- Nedostatok pracovných príležitostí je potrebné zohľadniť počas celej realizácie programu a prispôbiť tomu nastavenie aktivít. Pozornosť je potrebné sústrediť na podporu samostatnosti, odvahy a mobility.
- Ako vysoko efektívna sa javila možnosť ovplyvňovať časť obsahu školení samotnými ženami.
- Všetci zúčastnení – od realizátorov programu, cez pracovné tímy či mentorky, až po samotné účastníčky programu – musia

absolvovať vzdelávanie v téme rodovej rovnosti.

- Pre zmenu postavenia ženy (že rómska žena nemusí byť len ženou v domácnosti) je potrebná intenzívna práca nielen s celou rodinou, ale aj s celou komunitou. Zapojenie partnerov, rodičov a iných rodinných členov je kľúčové pre vytvorenie podporného prostredia pre ženu, aby pracovala či zúčastňovala sa školení. Efektívne interagovať s mužmi v tomto smere a zapojiť ich do programových aktivít je však náročné a vyžaduje si to špecifickú činnosť zameranú priamo na nich.
- Vzťahy pracovníkov centier služieb s miestnou komunitou výrazne ovplyvňujú motiváciu žien pre účasť v programe a tým aj výsledky programu. Stotožnenie sa s víziou a aktivitami centra, poznanie činnosti centra a zvyk navštevovať centrum služieb pomáha ženám odbúravať obavy, pravidelne sa zúčastňovať na aktivitách a tým aj dosahovať ciele. Centrum služieb je v takom prípade jedným z elementov podporného prostredia.

